

MİSYONER KURULUŞLARIN MÜSLÜMAN ÜLKELERDE YETİMLER ÜZERİNDEKİ FAALİYETLERİ

Ahmet Faruk Göksün

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

GİRİŞ

Günümüz dünyasında çok fazla savaş, kaos ve insani dram yaşanmaktadır. Farklı coğrafyalarda cereyan eden bu zulüm, şiddet, savaş ve iç çatışmaların büyük çoğunluğu ise İslam dünyasındadır. Bütün bu şiddet olayları geride milyonlarca yaralı, sakat, bakıma muhtaç dul ve yetim gibi savunmasız sosyal gruplar bırakmaktadır. Bu grupların en savunmasızı ise yetimlerdir. Eldeki veriler ışığında yapılan tahminlere göre dünyada 150 milyondan fazla yetim çocuk bulunmaktadır. Bu sayı birçok ülkenin nüfusundan fazladır. Yetim sayısının çok olduğu ülkelerin genelde kaos içinde, sömürge ve işgal altında ya da maddi ve/veya siyasi düzensizlik içinde olması, yetimlerin yaşadığı sorunların çözümünü zorlaştırmakta ve durumu büyük bir krize dönüştürmektedir. Yetimlerin daha iyi koşullarda yaşaması için dünya üzerinde birçok

vakıf, dernek ve sivil toplum kuruluşu (STK) faaliyeti göstermektedir. Ancak bu kuruluşlardan bir kısmının yetimlerle ilgili farklı ajandaları vardır. Örneğin birçok misyoner kuruluş sivil toplum faaliyeti kisvesi altında gerçekleştirdiği yetim çalışmalarını genelde yardım, özelde ise Hristiyanlığa çağrının bir metodu olarak görmekte ve projelerini bu amaç doğrultusunda hazırlamaktadır.

Toplumun en güçsüz, korunmaya muhtaç kesimi olan yetimler ve kimsesiz çocuklar, misyoner kuruluşların hedef listesinin en üstlerinde yer almaktadır. Zira hem kolay nüfuz edilebilmeleri hem de onlar üzerinden uzun vadeli projeler yapılabilmesi yetim ve kimsesiz çocukları bu kuruluşların radarına sokmaktadır. Misyonerlerin bütün dünyayı

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Hristiyanlaştırma hedeflerinin olduğu, söz konusu yapılar tarafından dahi gizlenmemektedir. Nitekim Papa II. Jean Paul, ikinci bin yılın sonlarında yayınladığı mesajında “Nasıl ki birinci bin yılda ‘haç’ Avrupa topraklarına, ikinci bin yılda Amerika ve Afrika topraklarına ekildiyse, üçüncü Hristiyan bin yılında da bu geniş ve hayati kıtada (Asya) büyük bir iman hasadının biçilmesi için dua edebiliriz.”¹ diyerek iki binli yıllarda Asya kıtasının Hristiyanlaştırılması için çabalayacaklarını söylemiştir. Bu mesaj ayrıca Asya kıtasında yer alan Orta Doğu, Orta Asya ve Uzak Doğu’daki Müslüman ülkelerin de bu misyoner faaliyetlerin hedef alanı içerisinde olacağını açıkça göstermektedir. Bu sözler bundan önce bu ülkelerde misyonerlik faaliyetlerinin yapılmadığı anlamına gelmemektedir. Nitekim başta Osmanlı coğrafyası olmak üzere bu bölgedeki Müslüman halklar arasında bu tür faaliyetlerin yapıldığı ve günümüzde de yüzlerce misyoner kuruluşun bu topraklarda çalıştığı bilinmektedir.

“Yahudileri kazanmak için Yahudilere Yahudi gibi davrandım. Kendim Kutsal Yasa’nın denetimi altında olmadığım halde Yasa altında olanları kazanmak için onlara Yasa altındaymışım gibi davrandım. Tanrı’nın Yasası’na sahip olmayan biri değilim, Mesih’in Yasası altındayım. Buna karşın, Yasa’ya sahip olmayanları kazanmak için Yasa’ya sahip değilmişim gibi davrandım.

Güçsüzleri kazanmak için onlarla güçsüz oldum. Ne yapıp edip bazılarını kurtarmak için herkesle her şey oldum.”139

Misyoner kuruluşlar bugün başta Afrika ülkeleri olmak üzere dünyanın birçok noktasında faaliyet göstermektedir. Bu faaliyetlerin önemli bir bölümü de yetimler ve kimsesiz çocuklar üzerinden yürütülmektedir. Müslüman STK’ların yetim çalışmalarıyla kıyaslandığında misyoner kuruluşların ne denli büyük imkanlara sahip oldukları ve ne kadar çok yetimle ilgilendikleri açıkça görülmektedir. Ülkemizde yetim sponsorluğu çalışmasında başı çeken İHH İnsani Yardım Vakfı 2023 yılı rakamlarına göre yaklaşık 140 bin yetime sponsor olurken bu alandaki bir diğer önemli kuruluş olan Yetim Vakfı’nın sponsor olduğu yetim sayısı 11 bin civarındadır. Türkiye dışındaki İslami STK’lar için de durum farklı değildir. İngiltere merkezli Islamic Relief 85 bin, Muslim Hands ise on bir bin yetim çocuğa sponsorluk yapmaktadır. Buna karşın Compassion isimli misyoner kuruluş 2 milyondan fazla, World Vision isimli kuruluş ise 3 milyondan fazla çocuğa sponsorluk yapmaktadır. World Vision’in yıllık hizmet sağladığı çocuk sayısı 16 milyon civarındadır. Bu rakamlara bakıldığında tek bir misyoner kuruluşun bile İslami STK’ların tamamından fazla yetime sponsor olduğu görülmektedir. Bu veriler meselenin vahametini ortaya koyduğu gibi üzerimize düşen sorumluluğun ne kadar büyük olduğunu da göstermektedir.

Bu rapor, Hristiyan misyoner kuruluşların Müslüman ülkelerdeki yetimlere yönelik çalışmalarını özetleme iddiasındadır. Bu bağlam-

da misyonerlik ilk olarak tanım, tarihçe ve bazı kavramlarla ilişkisi üzerinden tanıtılmaya çalışılacaktır. Akabinde bu kuruluşların kimleri hangi nedenlerle hedef olarak seçtiğine değinilecektir. Takip eden bölümde misyonerlerin belirledikleri hedef kitlelere ulaşmada ne gibi yöntemler kullandıkları ve uygulamaları ele alınacaktır. Daha sonra belli başlı büyük misyoner kuruluşların nasıl kuruldukları, nerelerde faaliyet gösterdikleri, kimler tarafından desteklendikleri, çalışmalarının sayısal etkileri hakkında bilgiler verilecektir. Son bölümde ise İslam dünyasından seçilmiş bazı bölge ve ülkeler üzerinden bu misyoner kuruluşların genelde halk kitleleri özelde ise yetim ve kimsesiz çocuklara yönelik gerçekleştirdikleri faaliyetler aktarılmaya çalışılacaktır. Ne var ki bu kadar geniş kapsamlı bir konunun tüm ayrıntılarıyla ele alınması çok daha uzun soluklu bir çalışma gerektirdiğinden bu raporda birçok noktada özet bilgilerle iktifa edilecektir.

1. Misyonerliğin Tanımı ve Ortaya Çıkışı

Misyon kelimesi Fransızca “mission” kelimesinden dilimize geçmiş olup sözlükte “görev, amaç” gibi anlamlara gelmektedir.² Misyoner kelimesi de yine Fransızca “missionnaire” kelimesinden dilimize geçmiştir ve sözlükte “bir dini, özellikle Hristiyanlığı yaymakla görevli kimse” anlamındadır.³ Bu kelimelerin dini literatürdeki karşılığı ise şu şekildedir: “Hristiyan kiliselerinin Hristiyan olmayan ülkelerde bu dini yaymak için kurdukları müesseselere misyon ve bu müesseselerde görev yapan kimselere misyoner denilmektedir.”⁴

Hristiyanlığa davet çalışmalarının Hz. İsa ve Havariler döneminden itibaren başladığı kabul edilmektedir. Ancak saf davet çalışması ile bugünkü organize misyonerlik faaliyetleri aynı değildir. Bugünkü anlamıyla misyonerliğin örnek aldığı

isim olarak Pavlus’u ve öğrencilerini kabul etmek mümkündür.⁵ Nitekim Pavlus birçok araştırmacı tarafından Hristiyan tarihindeki en önemli ve büyük misyoner olarak kabul edilmektedir. Bundan dolayı onun tutum ve öğretileri geçmişten itibaren misyonerlerin başvuru ve ilham kaynağı olmuştur.⁶ Onun Korintlilere yazdığı mektuptaki şu sözleri misyonerliğin temel felsefesini oluşturmuştur:

Misyonerliğin günümüzdeki anlayışı Pavlus ile başlamakla birlikte bu işe ulvi bir boyut kazandırılması için İncil’den farklı referanslar da kullanılmıştır. Matta İncili’nde geçen ve en sık atıf yapılan ifadelerden biri şudur:

*“İsa yanlarına gelip kendilerine şunları söyledi: ‘Gökte ve yeryüzünde bütün yetki bana verildi. Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh’un adıyla vaftiz edin. Size buyurduğum her şeye uymayı onlara öğretin.’”*¹⁴⁰

Diğer bir ifade ise Markos İncili’nde geçmektedir:

*“İsa onlara şöyle buyurdu: ‘Dünyanın her yanına gidin, Müjde’yi bütün yaratılışa duyurun. İman edip vaftiz olan kurtulacak, iman etmeyen ise hüküm giyecek.’”*¹⁴¹

Hız. İsa ve Havarilerle başlayan tebliğ faaliyeti Hristiyanlığı tahrif eden Pavlus ve öğrencileriyle yöntem değiştirerek insanların ne olursa olsun Hristiyan yapılması anlayışına evrilmiştir. Günümüzde ise çok daha farklı yöntemler kullanılan ve emperyalizm gibi siyasi ajandalara sahip misyoner kurumlar, dünyanın birçok noktasında faaliyet göstermektedir. Misyonerlik yekpare bir yapı değildir; içinde Ortodoksluk, Katoliklik ve Protestanlık gibi mezhep tabanlı grupların ya da farklı ekollerin bulunduğu heterojen bir yapıdır. Misyoner gruplar hedef ülkelerde genelde uyum içinde çalışsalar da Ruanda’da yaşanan katliamda olduğu gibi bazen misyonerlik faaliyetleri farklı kiliselerce desteklenen şiddet olaylarına da dönüşmektedir.⁷

1.1 Misyonerlik ve Tebliğ

Hristiyanlığı yayma amacı taşıyan misyonerlikle İslam’a davet amacı taşıyan tebliğin benzerlikleri olduğu düşünülebilir. Halbuki benzer yönleri bulunmakla birlikte bu iki kavram başta amaç ve yöntem olmak üzere birçok açıdan birbirinden farklılaşmaktadır. İslami tebliğde amaç, doğruların ilan edilerek insanlara duyurulması iken misyonerlikte yapılan şey sıradan bir tebliğ işi değildir, bu işin piri sayılacak Pavlus’un da belirttiği gibi “ne yapıp edip insanların Hristiyanlığa kazandırılması”na çalışılmaktadır.⁸

Abdurrahman Küçük’ün bu konudaki yaklaşımı oldukça zihin açıcıdır. Ona göre tebliğ gönüllü bir eylemdir ve bir kurum altında yapılmaz. Tebliğde baskı, hile ve zorlama değil sadece sevgi ve şefkat söz konusudur. Ayrıca devletlerin siyasi kuruluşları yahut istihbarat birimleri de işin içinde değildir, tebliğde siyasi ya da ideolojik bir gaye öne çıkmamaktadır. Herhangi bir art niyet taşımadan yapılan tebliğde savaş, hastalık, afet, deprem ve yoksulluk gibi insanların zor durumla-

rından faydalanma düşüncesi yoktur.⁹ Misyonerlik ise kurumsal ve amaçlı bir organizasyondur. Duruma göre taktik değiştirir ve muhatabının zaaflarından faydalanır. Deprem, afet, yoksulluk vb. durumlar misyonerlerce beklenen ortamlardır. Siyasi ajandası olan misyonerler, kendilerini destekleyen devletlerin “öncü gücü” ve istihbarat elemanı olarak da görev ifa ederler.¹⁰ Bu zikredilenlere bakıldığında ilk anda benzer görünen bu iki kavram arasında derin farklar olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Hristiyanlığın ilk yıllarındaki, özellikle Hz. İsa ve Havariler dönemindeki dine davet çabalarını tebliğ olarak değerlendirmek mümkün olsa da günümüzde misyonerlik genelde siyasi ya da ekonomik egemenlik kurmak amacıyla çeşitli yöntemlerle yürütülen organize bir faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹ Ahmet Hamdi Bey’in dünyanın her tarafına dağılmış misyonerlerin üç ayda bir cemiyetlerine rapor gönderdiğini ve bu raporların ilgili birimler tarafından tetkik edilerek oluşturulacak politikaya karar verildiğini aktarması, bu yapıların ne kadar organize bir faaliyet yürüttüklerini göstermesi açısından dikkate değerdir.¹²

Tebliğ ve misyonerlik arasındaki en önemli farklardan biri de Müslüman ve Hristiyan hakimiyetinde kalan milletlerin din değiştirmesi üzerinden görülebilir. Nitekim Müslümanların hakim olduğu bölgelerde zorla Müslümanlaştırma çalışmalarının olmadığı tarihi sürece bakıldığında kolayca anlaşılmaktadır. Sadece Balkan coğrafyası bile bu konuda örnek olarak yeterlidir. Öte yandan Amerika kıtasının Hristiyanlar tarafından işgali üzerinden iki asır geçmeden kıtadaki bütün inançların yok edilmesi ve yerli halkın hızla Hristiyanlaştırılması, misyonerliğin etkileri konusunda önemli bir örnektir. Benzer durumu Avustralya, Yeni Zelanda ve Afrika’nın bazı ülkelerinde de

görmek mümkündür.¹³

1.2 Misyonerlikle Bağlantılı Bazı Kavramlar: Oryantalizm, Emperyalizm, Dinler Arası Diyalog

Doğu bilimi olarak tanımlanan oryantalizm/Şarkiyatçılık bu alanın en yetkin isimlerinden biri olan Edward Said tarafından şu şekilde tarif edilmektedir:

“İster özel ister genel yönleriyle uğraşsın -antropolog, sosyolog, tarihçi ya da filolog olması fark etmez- Şark hakkında yazan, ders veren ya da Şark’ı araştıran kişi Şarkiyatçıdır, yaptığı iş de Şarkiyatçılıktır.”¹⁴

Oryantalizm her ne kadar sırf ilmi/akademik açıdan Doğu’yu araştıran bir bilim gibi görülse de birçok kimseye göre oryantalistlerin farklı ajandaları bulunmaktadır. Örneğin Bryan S. Turner oryantalizmi Hristiyan Batı medeniyetinin İslam medeniyeti üzerine hakim olma gayesiyle doğunun din, dil, tarih, kültür vb. bütün alanları üzerine derin araştırma yapan bir akademik akım olarak tanımlamaktadır.¹⁴ Kimilerine göre ise oryantalizm misyonerliğin bilgi ihtiyacını karşılamaktadır. Misyonerler hedeflerindeki bölgeye dair oryantalistler tarafından yapılan çalışmaları dikkatle incelemekte ve o bölgeye yönelik faaliyetlerini bu bilgiler ışığında planlamaktadır. Bunun yanı sıra oryantalist misyonerlerin varlığı ve birçok misyonerin oryantalist müesseselerde yetişmiş olması,¹⁵

misyonerlikle oryantalizm arasındaki sıkı bağı anlamak açısından önemlidir. Zira oryantalistlerin amacı misyonerlikle uyuşsun ya da uyuşmasın, bölge hakkında sağladıkları bilgiler misyonerler tarafından hedef bölgenin tanınması ve o bölgeye uygun planların yapılmasında kullanılmaktadır.

Misyonerlikle emperyalizm arasında da sıkı bir ilişki olduğu görülmektedir. Nitekim her ne kadar sırf dini bir faaliyet olarak gözüксе de misyonerlik uzun süredir sömürgeci devletler tarafından siyasi hedefler için kullanılmaktadır. Misyoner kuruluşların amacı hiçbir zaman sadece gittikleri yerdeki insanları Hristiyanlaştırmak olmamıştır; bilakis o insanları zihnen, kalben, dinen, manen ve maddeten misyonerleri bu bölgelere gönderen ve himaye eden ülkeye bağlamak olmuştur.¹⁶ İslam ülkelerine yönelik yoğun misyonerlik faaliyetlerinin Batılı milletlerin sömürge faaliyetlerine paralel biçimde ortaya çıkması da misyonerlikle sömürgecilik arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından önemlidir.

Emperyalist devletler misyonerleri yerli iş birlikçiler bulmak için de kullanmıştır. Bu sayede azınlıklarla irtibat kurarak ayrılıkçı faaliyetlerde bulunmaları için onları desteklemişlerdir. Azınlıklardan seçilen kişilere misyoner okullarında eğitim verilerek onların buldukları ülkelerde ihtilalci olmaları sağlanmıştır. Osmanlı’nın son dönemlerinde azınlıklara yönelik kurulan misyoner okullarını hatırlatmak bu konuda fikir vermesi açısından yeterli olacaktır.

Sömürgecilik ve misyonerlik arasında çift yönlü bir ilişki vardır. Sömürge yöneticileri misyonerlere yardım ederek onların işini kolaylaştırmış ve güvenliklerini sağlamıştır. Zira özellikle Afrika kıtasında misyonerler sömürge güçlerinden ba-

ğimsiz bir şekilde çalışmak için yeterli ekonomik kaynağa sahip olmadıklarından sömürge güçleriyle iş birliği içinde olmuşlardır.¹⁷ Bu karşılıklı ilişkide -bazılarının ifadesiyle- misyonerler adeta emperyalizmin aktif ajanları olarak çalışmıştır.¹⁸ Öke'nin Arminius Vambery'den aktardığı "Önce papazlar (misyonerler), sonra tacirler ve nihayet askerler..."¹⁹ sözü, aslında misyonerlik ve emperyalizm arasındaki ilişkiyi çok güzel özetlemektedir. Konumuz bu olmadığı için misyonerlerin farkında olarak ya da olmayarak emperyalist devletlerin keşif gücü gibi kullanıldığını ve birçok bölgede ortak çalıştıklarını söyleyerek bu başlığı kapatmış olalım.²⁰

Misyonerlikle ilişkili bir diğer kavram ise dinler arası diyalog kavramıdır. Görünüşte uzlaşma üzerine kurulu olan diyalog fikrine Hristiyanların yaklaşımı misyoner bir bakış açısidir. Bunu söyleyen de bizzat kendileridir. Öyle ki II. Vatikan Konsili'nin iki numaralı kararında dinler arası diyalog doğrudan misyonerlik olarak tanımlanmaktadır.²¹ Ayrıca Papa II. John Paul: "Dinler arası diyalog, Kilise'nin bütün insanları Kilise'ye döndürme amaçlı misyonunun bir parçasıdır."²² diyerek bu durumu açıkça ifade etmiştir. Diyalogun hedefinin misyonerlik olduğunu söyleyenler sadece bu isimler değildir. Birçok farklı isim benzer düşüncüyü vurgulamaktadır.²³ Hatta bazı misyonerler, misyonerlik gayesi taşımayan diyalog anlayışını eleştirmekte ve doğru diyalogun yanlış yolda bulunan kişilerin imana çağırılması olduğunu söyleyerek diyalogun açık ve doğru hedefinin bu olması gerektiğini belirtmektedir.²⁴ Bu başlığı Küçük'ün Taylor'dan aktardığı şu alıntı

ile bitirelim:

"Müslümanlar arasındaki misyonerlik çalışmaları diyalogun önemini ortaya koymuştur. Burada söz konusu diyalog misyonerliğe bir alternatif değil bizzat şartlara uygun misyonerliktir." 143

2. Misyonerlerin Hedef Kitleleri

Misyonerler çalışma yapacakları bölgeleri ve kitleleri önceden belirlemekte, onlarla ilgili araştırmalar yaparak bölge hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Bu sayede hedef kitlenin zaaf noktalarını tespit ederek bu insanlara nasıl yaklaşacaklarını belirlemektedirler. Misyonerlerin hedef kitle seçerken özellikle zor durumda olanlarla muhtaçları tercih ettikleri görülmektedir. Bu başlık altında misyonerlerin kimleri neden hedef seçtiğine dair kısa bilgiler verilecektir.

Azınlık Grupları: Ülke içinde dini ya da etnik açıdan azınlıkta olan gruplar misyonerlerin hedeflerinin başında gelmektedir. Özellikle emperyalist hedefler için çok kullanışlı olan bu gruplara yönelik özel okullar açılmakta ve bağlı oldukları ülkeyle olan bağlarının kopartılması için yoğun çalışmalar yürütülmektedir. Osmanlı'nın son dönemlerinde azınlıkların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde açılan misyoner okulları ve bu azınlıkların sonrasında Osmanlı'ya karşı yürüttükleri isyan faaliyetleri, bu durumun en net örneklerindedir.²⁵ Erdem'in konuyla alakalı tebliğinde misyoner faaliyetlerin sonucu olarak kullandığı "Azınlık unsurlar Türklere karşı ayak-

landırılmış ve bağımsızlık mücadeleleri başlatılmıştır.”²⁶ ifadesi, bahsettiğimiz durumu açık bir şekilde özetlemektedir.

Afetzedeler: Deprem, yangın, sel vb. doğal afetlerden etkilenmiş yardıma muhtaç insanlar misyonerlerin bir diğer hedef kitesidir. Bu insanların zor durumlarından faydalanarak en zayıf hallerinde onlara yardım eden misyonerler, bu sayede sempati toplamaya çalışmaktadırlar. Bu uygulamanın binlerce farklı örneği olmakla birlikte en yakın örneği 6 Şubat 2023 tarihinde yaşadığımız Kahramanmaraş depremleri sonrasında depremzedelere yapılan yardımlara iliştiirilen notlar ve broşürlerde görülmüştür.²⁷ 1999 Gölcük depreminde de benzer hadiselerin yaşandığı aktarıılırken Endonezya’da gerçekleşen tsunaminin de misyonerlik faaliyetleri açısından bir fırsat olarak görüldüğü belirtilmektedir.²⁸

Mülteciler: Savaş, kıtlık, iç kargaşa vb. sebeplerle ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan mülteciler misyonerlik faaliyetleri için hedef olmaktadır. Ülkelerinden ayrılmış ve yardıma muhtaç kişiler, kendilerine uzatılan yardım elini kabul etmek zorunda kalmaktadır. Bu durumu fırsat bilen misyoner kuruluşlar ise mültecilere yardım ederken kendi propagandalarını yapmaktadır. Özellikle göç sırasında ailelerini kaybeden küçük çocuklar misyonerlerin öncelikli hedefi olmaktadır.²⁹ Mültecilerin toplu olarak bir arada bulunduğu mülteci kampları da misyonerlerin çalışması için uygun ortamlar sunmaktadır. Bangladeş’te Arakan’dan gelen Rohingya Müslümanlarının bulunduğu mülteci kampındaki misyoner kurumlar bu duruma örnektir.³⁰

Ekonomik, Siyasi ve Politik Anlamda Sıkıntı Çeken Ülke Halkları: Misyonerler hedef ülke

seçerken hem ülke hem de halk olarak maddi sıkıntılar yaşayan, aynı zamanda politik ve siyasi kargaşa içerisindeki ülkeleri tercih etmektedirler; çünkü bu ülkelerde daha kolay faaliyet yürütebilmekte ve daha etkili sonuçlar alabilmektedirler.³¹ Misyonerliğin Afrika kıtasında bu kadar yaygın ve başarılı olma sebeplerinden biri de budur. Aynı şekilde Suriye gibi savaş ve kaosun hüküm sürdüğü ülkelerde misyonerlik faaliyetlerinin artması da bu sebeptir. Savaş, iç çatışma ve kaos insanları çaresiz bırakıp yardıma muhtaç hale getirdiği için bu bölgeler misyonerlerin radarına girmektedir.

Hristiyan Geçmiş Sahip Topluluklar: Gerek ülke gerek halk olarak Hristiyan geçmişe sahip topluluklar misyonerler tarafından potansiyel hedef görülmektedir.³² Misyonerler bu grupların Hristiyan kökenlerine atıf yaparak onlarla iletişim kurmaya çalışmaktadır. Balkan ülkelerinin birçoğunda, özellikle Arnavutluk gibi ülkelerde, misyonerlik çalışması yapılırken bu yöntem kullanılmaktadır. Aynı şekilde Hristiyan tarihi için önemli olan ancak şu an Hristiyan olmayan bölgeler üzerine yoğunlaşmaktadır. Türkiye özelinde baktığımızda İstanbul, Kapadokya, İznik ve Efes gibi bölgeler bu konuda örnek verilebilir.³³

Yetim ve Kimsesiz Çocuklar: Misyonerlik faaliyetlerinden en çok etkilenen ve üzerlerinde uzun vadeli plan yapılması mümkün olan kesim ise çalışmamızın da konusunu oluşturan yetim ve kimsesiz çocuklardır. Bakım ve himayeden mahrum bu çocuklara temas etmek ve onların bakımlarını üstlenmek misyoner kurumların tercih ettiği bir şeydir. Çünkü çocuklara farklı bir şeyin empoze edilmesi oldukça kolaydır. Küçük yaşlarda ilgilenilmeye başlanan çocuklar ilerleyen zamanlarda misyonerlerin ajandalarına uygun faaliyetlerde kullanılabilir. Misyonerler

bu çocuklara ulaşabilmek için özel kuruluşlar tesis edip fonlar oluşturmaktadır.³⁴ Bu konudaki en elverişli yatırımlardan biri yetimhane kurmaktır. Nitekim misyonerler tarafından kurulan yetimhanelere alınan çocuklar, buralarda ekonomik yoksunlukları istismar edilerek dinlerini değiştirmeleri için çeşitli operasyonlara maruz bırakılmaktadır.³⁵

3. Misyonerlerin Yöntemleri

Misyonerlikte temel amaç insanların ne pahasına olursa olsun Hristiyan yapılmasıdır. Bu yolda Pavlus'un belirttiği üzere "olmadığın gibi görünmek" meşru kabul edilmektedir. Başka bir deyişle hedefe giden yolda her türlü yöntem mubahtır. Nitekim misyonerlerin faaliyetlerini çok farklı kimlikler altında yürüttükleri görülmektedir. Bu başlıkta misyonerlerin genelde bütün insanlara özeldi ise yetim ve kimsesiz çocuklara yönelik faaliyetlerinde kullandıkları araçlar irdelenecektir.

Eğitim/Okul Açma: Misyonerler için hedef kitlelerinin başında gelen çocuklara ulaşmanın ve yavaş yavaş işlemenin en güzel yolu okul açarak onları kendi müfredatları üzerinden eğitime tabi tutmaktır. Haydaroğlu'nun aktardığına göre 1904 yılında Osmanlı topraklarında 2.000 civarında misyoner okulu bulunmaktadır ve bunların 465'i Amerikan misyonerlere aittir. Örneğin 1984 yılında sadece Elazığ'daki Protestan misyonerlere ait okul sayısı 83'tür.³⁶ Bu okullar açılırken genelde sıkıntılı bölgelerin ya da azınlıkların yoğun olduğu yerlerin seçilmesi ise, misyonerlerin farklı ajandalarının olduğunun en açık göstergesidir.³⁷ Misyonerler günümüzde de aynı yöntemleri kullanmaya devam etmektedir. Bir Afrika ülkesi olan Liberya'daki yedi üniversiteden altısının misyoner kuruluşlara ait olması durumun ciddiyetini göstermesi açısından önemli bir örnektir.

Misyonerlerin eğitim faaliyetleri sadece buldukları ülkeye okul açmakla sınırlı değildir. Başarılı buldukları öğrencileri Batı'daki kendi okullarına götürmek³⁸ ya da eğitim bursu vererek onların bu okullara gitmelerini sağlamak da kullandıkları yöntemlerden biridir.³⁹ Örneğin 1874 yılında Beyrut, Şam ve Lübnan'da sadece İngiliz misyonerlerin 26 okulu ve burs verdikleri 1.806 öğrencileri vardır.⁴⁰ Gerek geçmişte gerekse günümüzde bu örneklerin sayısını çoğaltmak mümkündür. Bu başlığı Tarsus Amerikan Lisesi'nde uzun yıllar İngilizce öğretmenliği yapmış bir öğretmenin sözleriyle bitirelim:

"Bu okulların Türkiye'ye hiçbir katkısı olmamıştır. Onlar vermek için değil, almak için yani iyi beyinleri çalmak için açılmışlardır. Misyonerler bu okullar sayesinde kendilerine bir durak yeri açıp, yeni bir haçlı kültür seferini, özellikle Hristiyanlık ve ABD'nin yararına olacak biçimde yürütmektedir." 144

Misyonerlerin o dönemki ajandalarının bugün hala devam ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Sağlık Kuruluşları: Misyonerlerin sıklıkla kullandığı bir diğer yöntem ise muhtaç bölgelere sağlık kuruluşu açmak ya da doktor göndermektir. Bölgede başka hastane bulunmadığından ya da maddi açıdan sıkıntıda olduklarından mecburen buralara gelen hastalarla tedavi esnasında samimi diyaloglar kurulmakta ve onlara Hristiyanlık anlatılmaktadır.⁴¹ Hasılı misyonerler bu hastaneler

vasıtasıyla hastanelere müracaat eden insanların çaresizliğinden faydalanmaktadır.⁴² 1985 yılı verilerine göre Katolik Kilisesi tarafından açılan hastane sayısının 6.500 yüz olması⁴³ konu hakkında fikir vermesi açısından yeterlidir.

Kilise Açma: Misyonerlerce başvuru alan bir diğer yöntemse gerekli gereksiz demeden bolca kilise açmaktır. Bu kiliseler sadece ibadet amaçlı kullanılmamakta, gerektiğinde eğitim, sağlık, yetim çalışmaları ya da yardım faaliyetleri için de kullanılmaktadır. Birçok misyoner kuruluş yetim çalışmalarında kiliselerle iş birliği halindedir.⁴⁴ Yardım çalışmalarının kiliselerde yapılması insanların kiliseye aşına olmasını sağlamaktadır. Daha sonra da bu insanların kiliseye kazandırılması için faaliyetler yürütülmektedir. Müslümanların çoğunlukta olduğu bazı Afrika ülkelerinde camiden çok kilise bulunması da bu sebeptir. Benzer durum Balkan ülkeleri için de geçerlidir.

Yardım Faaliyetleri: Misyoner kuruluşlar tarafından muhtaç insanlara yapılan insani ve sosyal yardımlar misyonerlik faaliyetlerine kılıf olarak kullanılmaktadır. Yapılan bu yardımlara Hristiyanlığı anlatan yazı ve broşürler eklenmekte, hatta bazen dağıtılan İncillerin içerisine nakit paralar dahi konulmaktadır; bazen de -bir önceki başlıkta belirtildiği üzere- kiliseler yardım faaliyetleri için bir üs olarak kullanılmakta ve muhtaç kimselerin bu yardıma olan ihtiyacı istismar edilerek kiliseye gelmeleri sağlanmaktadır.

Evlat Edinme: Misyoner kuruluşlar afet ya da savaş mağduru ülkelerdeki korumasız çocukları evlat edindirmek için çok ciddi faaliyetler yürütmektedir. Bu sayede Hristiyan ailelere evlat edinirilen Müslüman çocukların Hristiyanlaştırılması sağlanmaktadır. Haven of Hope International gibi

kendisini bu işe adanmış misyoner kuruluşların yanında World Without Orphans gibi misyoner kuruluşlar ya da Christian Alliance for Orphans gibi büyük çatı kuruluşlar da evlat edindirme çalışması yapmaktadır.

Yetim Sponsorlukları ve Yetimhaneler: Misyoner kuruluşlar yetimlerle ilgili faaliyetleri çok önemsemektedir. Zira arkalarında hamileri bulunmayan yetim çocukların Hristiyanlaştırılması daha kolay olmaktadır. Misyoner kuruluşların yetim sponsorluğu çalışmaları bu sebeple çok ciddi boyutlardadır. Türkiye'deki STK'lar tarafından sponsor olunan yetim sayısı 200 binlere yakın iken çocuklarla ilgilenen dünyadaki en büyük misyoner kuruluşlardan biri olan World Vision, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu yaklaşık 100 ülkede faaliyet göstermektedir. 35 bin çalışana sahip kuruluşun sponsor sayısı 2,2 milyon, düzenli olarak sponsor olduğu çocuk sayısı 3,2 milyondur.⁴⁵ Sadece bu karşılaştırma bile misyonerlerin yetim faaliyetlerine ne kadar önem atfettiklerini göstermektedir.

Misyonerlerin yetimlere bu kadar ilgi göstermesi yeni bir şey değildir. Bu durum tarih boyunca misyonerler tarafından kullanılmıştır. Örneğin Amerikan Board 1898'de Anadolu'da 4.000 civarında yetim çocuğa baktıklarını açıklamıştır.⁴⁶ 1985 yılı verilerine göre ise Katolik Kilisesi'nin açtığı yetimhane sayısı 6.200'dür.⁴⁷ Günümüzde de başta Afrika olmak üzere dünyanın birçok yerinde misyonerlere ait binlerce yetimhane vardır. Bu kurumlarda ailesi Müslüman olan çocuklar Hristiyanlaştırılmakta, hatta ilerleyen süreçlerde bu çocuklar da misyoner olarak kullanılmaktadır. Bunun bir örneği Cezayir'de yaşanmıştır. Beyaz Babalar (Peres Blancs) Cezayir'de salgın hastalıklar sonucu ailelerini kaybeden Müslüman

çocukları yetimhanelere almış ve buradaki eğitimleri esnasında çocukları Hristiyanlaştırmışlardır. Eğitimlerini tamamlayan çocuklar memleketlerine geri gönderilerek bizzat kendi toplumlarını Hristiyanlaştırma hedefinde etkili bir araç olarak kullanılmıştır.⁴⁸

Basılı Neşriyat ve Web Siteleri: Misyonerler Hristiyanlığı yaymak için basım yayın araçlarını da etkili bir şekilde kullanmaktadır. Kendilerine ait birçok yayınevi bulunan bu kuruluşlar, buralardan başta çocuklar olmak üzere farklı kesimlere yönelik neşriyat yapmaktadır.⁴⁹ Aynı şekilde ücretsiz olarak İncil dağıtmakta hatta istekte bulunanların adreslerine posta gönderimi de yapmaktadırlar.⁵⁰ Ayrıca birçok dilde kurulmuş misyonerlik siteleri de bulunmaktadır. Hristiyanlıkla alakalı araştırma veya arama yaptığımızda karşınıza bu sitelerden bolca çıkmaktadır.⁵¹ Her türlü bilgiye ulaşmanın kolaylaştığı bu çağda misyonerlik faaliyetleri bu siteler üzerinden evlere rahatlıkla girebilmekte ve çocukların kafasını karıştırabilmektedir.

Misyon Gezileri: Misyonerlik bir meslek olarak görülmemelidir. Evet, bu işe hayatını adanmış insanlar vardır ancak bunun yanında süreli olarak misyon faaliyetinde bulunanlar da vardır. Bu sayede insanlar kısa süre de olsa misyoner olarak çalışma ve Hristiyanlığa hizmet etme fırsatı elde etmektedirler.⁵² Bunlar tarafından yapılan faaliyetlerden biri de kısa süreli misyon gezileridir. Bu geziler genelde bir misyoner yetimhanesine ya da misyoner kuruluşun irtibatlı olduğu bölgedeki yardım dağıtımına katılmak şeklinde olmaktadır. Böylece insanlar küçük de olsa misyonerlik faaliyetlerine katkı sağlamaktadır. Bu geziler kimi zaman ücretsiz olurken kimi zaman da gezi ücretleri katılımcılar tarafından karşılanmaktadır.⁵³

İnkültürasyon/Kültüre Uyarılama: Diğer başlıklardan farklı olarak bu başlıkta yukarıda zikredilen faaliyetler esnasında kullanılan bir yöntemden bahsedilecektir. İnkültürasyon ya da kültüre uyarılama şeklinde isimlendirilen bu yöntemde, Hristiyanlık mesajı ve değerlerinin yerel kültürler, şartlar, değerler ve öncelikler gözetilerek sunulması hedeflenmektedir. Böylece Hristiyan öğretisi, Hristiyan ibadet şekilleri ve kurumlarıyla Hristiyan yaşam tarzı mümkün olduğunca yerel geleneklere uyarlanıp halka sunulmaktadır. Mesela Müslümanlara hitap edilirken onların kullandığı dini terminolojinin kullanılmasına özen gösterilir ve onların çeşitli hassasiyetleri dikkate alınır.⁵⁴ İnkültürasyon anlayışı II. Vatikan Konsili sonrasında yerleşmiştir. Papa II. John Paul inkültürasyonun otantik kültürlerin değerlerinin Hristiyanlık içinde yoğunlaşması ve Hristiyanlığın diğer kültürlerin içine yerleştirilmesi şeklinde iki boyutu olduğundan bahsetmektedir.⁵⁵

Bir dönem Malezya'da Hristiyanların İncil'i aynı Kur'an gibi rahlede ve diz çökerek okumaları inkültürasyona örnek verilebilir, ancak bu uygulama bir süre sonra yasaklanmıştır.⁵⁶ İbrahimi dinler ya da diyalog kavramı da kültüre uyarılama örnekleri olarak kabul edilebilir. Yine bu bağlamda İncil ile hadislerin benzerleştirilmesi, Kutsal Kitap'ın bölümleri için Kur'an'a has bir kavram olan ayet teriminin kullanılması ya da sonradan Hristiyan olan Müslümanların kendi kültürlerinden bahsederken ortak bir dil kullanması vb. inkültürasyona verilebilecek örnekler arasındadır.⁵⁷

Misyonerler faaliyetleri esnasında daha başka araçlar da kullanmaktadır. Bunların en yaygın olanları kültür evleri, dil kursları, dostluk evleri, turizm acenteleri, danışmanlık büroları, kreşler, yaşlıları ziyaret programları, spor kulüpleri vb.

şeklinde sıralanabilir.⁵⁸

4. Yetimler Üzerine Çalışma Yapan Misyoner Kuruluşlar

Misyonerler kimi zaman açıktan kimi zaman da farklı kimlikler altında dünyanın her yerinde misyonerlik faaliyetlerine devam etmektedir. Sayıları tahmin edilenden çok daha fazla olan bu grupların hepsinin saptanması mümkün değildir. Burada faaliyetlerini özellikle yetimler ve kimsesiz çocuklar üzerine yoğunlaştırmış önde gelen bazı misyoner kuruluşlar zikredilerek onlar hakkında kısa bilgiler verilecektir.

Australian Christian Churches (ACCI): Avustralya kökenli Hristiyan misyoner hareket kendisini şu şekilde tanımlamaktadır: “Bizler, toplumları ve ulusları dönüştürmek için çalışan Avustralyalı Hristiyanlardan oluşan bir hareketiz.” Başka çalışmaları olmakla birlikte kuruluşun faaliyetleri yetimler ve çocuklar üzerine yoğunlaşmaktadır. ACCI; Kamboçya, Hindistan, Kenya, Lesotho, Myanmar, Nepal, Filipinler, Güney Afrika Cumhuriyeti, Sri Lanka, Tayland, Uganda ve Vietnam olmak üzere toplam 12 ülkede faaliyet göstermektedir. Çocuk hakları, çocukların korunması ve çocukların gelişiminin desteklenmesi başlıca faaliyet alanlarıdır.⁵⁹

Bu kuruluş tarafından desteklenen ve aileleri korumayı görev edinmiş Kinnected isimli bir kuruluş da yetimhanelerde kalan çocukların aile ortamında yetiştirilmesi için çalışmaktadır.⁶⁰

Compassion: Kore Savaşı sonrası çocukların durumunu gören Amerikalı bir evanjelist tarafından başlatılan bir hareketle kurulan Compassion (Merhamet), yerel kiliselerle iş birliği yapmakta ve dünya çapında 29 ülkede 8.000’den fazla

Evanjelik kiliseyle birlikte çalışmaktadır. Kurum ayrıca 14 küresel ortak ofis tarafından desteklenmektedir. Afrika, Asya, Karayipler, Orta ve Güney Amerika’da faaliyet göstermektedir. Yaklaşık 1,6 milyon destekçisi bulunan Compassion 2,3 milyon çocuk ve gençle ilgilenmektedir. Kuruluşun çocuk sponsorluğu yanında bebeklerin hayatta kalması için, gençlik gelişimi için ve sağlık, afet yardımı, temiz su vb. kritik yardımlar için farklı faaliyetleri vardır.⁶¹

Compassion’un Küresel Ortaklık İttifakı (GPA) isimli 12 üyeden oluşan ittifakı, aralarında ABD, İngiltere ve Almanya’nın da olduğu 17 ülke tarafından desteklenmektedir. GPA bir kuruluş değil, birden fazla kuruluşun ortak bir amacı gerçekleştirme aracıdır.

Christian Alliance for Orphans (CAFO): Yetimlere yönelik misyonerlik çalışması yapan kuruluşların en büyüklerinden olan Christian Alliance for Orphans (Yetimler için Hristiyan İttifakı) kendini şöyle tanıtmaktadır: “CAFO 225’ten fazla saygın kuruluşu ve küresel bir kilise ağını bir araya getirmektedir. Etkili yetim bakımı, ailelerin korunması, evlat edinme ve koruyucu ailelik konularında Hristiyanlara ilham veren ve onları donatan ortak girişimlerde birlikte çalışıyoruz. Her ülkedeki yerel kilisenin kendi aralarındaki savunmasız çocukların ihtiyaçlarına birincil cevap olarak bilinmesi için çalışıyoruz.”⁶²

Günümüzde 260’a yakın kuruluşun üye olduğu bu ittifak, 2004’te 38 kişiyle başladığı zirve toplantılarına 2022 yılında 50’ye yakın ülkeden 2.000’den fazla kişinin katılımıyla devam etmiştir. Ayrıca farkındalık amacıyla düzenledikleri “Yetim Pazarı”⁶³ etkinliği ilk olarak 2009 yılında iki ülkede kutlanmış, 2020 yılında bu sayı 120’nin

üzerine çıkmıştır. Kuruluşun temel fonksiyonu yardım yapmak değil bu konuda çalışan kuruluşlar arasında koordinasyon ve iş birliği sağlamaktır.

God's Kids: 2002 yılında Dion Quinn tarafından kurulan God's Kids (Tanrı'nın Çocukları) isimli bu misyoner kuruluş amacını şöyle açıklamaktadır: "Her yetimin İsa'nın onları sevdiğini ve ihtiyaçlarıyla ilgilendiğini bilmesi. God's Kids, dünyanın dört bir yanındaki yetimhaneler için bakım ve hesap verebilirlik standartlarını yükselterek Mesih'in yetimlere olan sevgisini göstermeye çalışmaktadır. God's Kids network aracılığıyla dünyanın dört bir yanındaki yetimhanelerin yetimlerin ruhsal, duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmak için kurulmuştur."⁶⁴

Kids Alive International: Kuruluş kendini şu sözlerle tanımlamaktadır: "100 yılı aşkın süredir misyonumuz değişmedi: Yetimlere ve risk altındaki çocuklara Hristiyan bakımı sağlamak. Ailelere inanıyoruz, bu yüzden onları güçlendirmek için çalışıyoruz; ancak bir çocuğun kendi evi artık güvenli bir seçenek olmadığına onlara sevgi dolu, aile tarzı evlerde bakıyoruz."

ABD menşeli bu kuruluş Dominik Cumhuriyeti, Guatemala, Haiti, Kenya, Lübnan, Tayvan ve Zambiya'da faaliyet göstermektedir. Kuruluşun sitesi üzerinden hangi ülkelerde ne tür faaliyetler yaptığı ve bunlardan kaç kişinin faydalandığı bilgisine erişilebilmektedir.⁶⁵

Haven of Hope International: CAFO (Yetimler için Hristiyan İttifakı) üyesi olan Haven of Hope International (Uluslararası Umudun Cenneti) çalışmalarının odağına yetim ve yetimhane faaliyetlerini alan Florida merkezli bir kuruluştur. Dünyadaki yetimler bir ulus olsaydı dünyanın

dokuzuncu büyük ülkesi olurdu diyen kuruluş, her üç dakikada bir çocuğun bakım dışı kaldığına vurgu yapmaktadır. Dünyada 153 milyon yetimin bulunduğu ancak bunların %99'unun evlat edinilmeyeceğini belirten kuruluş, faaliyetlerini evlat edinilmemiş çocuklar üzerine yoğunlaştırmaktadır.⁶⁶

Orphan Outreach: ABD merkezli bir kuruluş olan Orphan Outreach (Yetimlere Sosyal Yardım), kendini şu şekilde tanıtmaktadır: "Orphan Outreach'ın misyonu, yetim ve savunmasız çocuklar üzerinde önemli, uzun vadeli bir etkiye sahip olarak İsa Mesih'i yüceltmek ve her çocuğu kendi toplumunda tatmin edici, bağımsız bir Hristiyan yaşamı için donatmaktır." Faaliyet bölgeleri arasında Rusya, Ukrayna, ABD, Kenya, Hindistan, Nepal, Guatemala, Honduras ve Letonya bulunmaktadır. Kurumun sitesi üzerinden yıllık faaliyet raporlarına ulaşmak mümkündür.⁶⁷

Save the Children: Çocuklarla ilgili çalışma yapan en büyük kuruluşlardan biri olan Save the Children (Çocukları Kurtarın), kendi ifadesiyle 25.000 çalışanıyla her yıl 116 ülkede on milyonlarca çocuğa ulaşmaktadır. Bu ülkeler arasında Türkiye'nin yanında Irak, Suriye, Mısır, Lübnan, Filistin, Yemen, Sudan, Afganistan, Pakistan vb. birçok İslam ülkesi bulunmaktadır. 1919 yılında Eglantyne Jebb önderliğinde kurulmuştur. İngiltere kökenli kuruluş sağlık, gıda, barınma gibi faaliyetlerin yanında eğitim öğretim ve çocuk koruma konularına ağırlık vermektedir. Ayrıca çocuk haklarının korunması bağlamında uluslararası çapta çalışmalar yapmaktadır.⁶⁸

SOS Children's Villages: II. Dünya Savaşı sonrası kimsesiz kalan çocuklar için 1949 yılında Avusturya'da kurulan Societas Socialis (SOS)

bir yıl sonra isim değişikliğine giderek SOS Children's Villages (SOS Çocuk Köyleri) adını almıştır. Günümüzde 559 çocuk köyüne sahip olan kuruluşun ayrıca gençlik programları, aile güçlendirme programları vb. faaliyetleri vardır. Çocuk köylerinin 300'den fazlası Afrika ve Asya kıtalarında. Bu köylerde altı ila sekiz kız ve erkek çocuk bir arada yaşamakta ve başlarında bir anne bulunmaktadır. Çocuk köyü annesi, yalnız yaşayan 30-45 yaşlarında bekar ve çocuksuz kişiler arasından seçilmektedir.⁶⁹

SOS Children's Villages, bu alandaki en büyük organizasyona sahip kuruluştur. 2022 yılında 138 ülke ve bölgede çalışma yapan kurumun yıllık harcaması 1,6 milyar avrodur. 2022 yılında 4,4 milyon bağışçı sayısına ulaşmıştır. Kuruluşun önleme, koruma ve savunma olmak üzere üç prensibi vardır. Buna göre ailelerin dağılmasının önlenmeye çalışılması, aile bulunmadığı zaman çocuğun yararına olacak şekilde bakım ve korumasının sağlanması, ebeveyn bakımı bulunmayan çocukların durumlarının iyileştirilmesi için politikalar üretilmesi kuruluşun faaliyetleri arasındadır.⁷⁰

World Orphans: Kilise ortaklığı yoluyla toplumlardaki savunmasız ailelere ve çocuklara destek sağlamak için yerel kiliselerle birlikte hareket etme amacı taşıyan World Orphans (Dünya Yetimleri), ABD merkezli misyoner kuruluşlardan biridir. Kuruluş Etiyopya, Guatemala, Haiti, Hindistan, Irak, Kenya, Nikaragua, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Uganda olmak üzere toplam dokuz ülkede faaliyet göstermektedir. Ana faaliyet alanı yetimler olan kuruluş, aynı zamanda mülteciler, hastalar ve kadın eğitimi ile de ilgilenmektedir.⁷¹

World Orphans'ın ailelerin korunması ve

çocukların yetimhanelerde değil ailelerinin yanında tutulması amacıyla el yapımı ürünleri sattığı "Dünya Yetimler Pazarı" bulunmaktadır. Bu pazar sayesinde World Orphans'ın hedeflerinden biri olan ailelerin bir arada tutulması ve güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.⁷²

World Vision: Çocuklarla ilgilenen dünyadaki en büyük misyoner kuruluşlardan biri olan World Vision (Dünya Vizyonu) 1950 yılında kurulmuştur. Vizyonunu "Her çocuğun İsa'nın vaat ettiği yaşamı tüm doluluğuyla deneyimlediği bir dünyayı dört gözle bekliyoruz. Korundukları, bakıldıkları ve Tanrı'nın olmalarını istediği her şey olmaları için fırsatlar verildiği yer." şeklinde açıklayan kuruluş, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu yaklaşık 100 ülkede faaliyet göstermektedir. 35 bin çalışana sahip kuruluşun sponsor sayısı 2,2 milyon, düzenli olarak sponsor olduğu çocuk sayısı 3,2 milyondur. Kurumun 2022 yılı raporuna göre, sponsorluk faaliyetlerinden faydalanan çocuk sayısı 16 milyondan fazladır. Kuruluşun 2022 yılı bütçesi 3,25 milyar dolardır.

Çocuk sponsorluğu dışında temiz suya kavuşturduğu insan sayısı 3 milyon, acil durumlarda yardım götürdüğü insan sayısı 30 milyondur. Yine kendi sitesinde yer alan ifadelerle göre, World Vision küresel olarak insani yardıma muhtaç her beş kişiden birine yardım sağlamıştır. Kuruluşun ayrıca sağlık, eğitim, insani yardım vb. alanlarda faaliyetleri bulunmaktadır.⁷³

World Without Orphans: World Without Orphans (Yetimsiz Bir Dünya) sloganıyla ortaya çıkan kuruluş, amacını "Her çocuğun güvenli ve sevgi dolu bir ailede bakıldığı, Cennetteki Babalarını tanıdığı ve Tanrı vergisi potansiyellerine ulaştığı bir dünyanın peşindeyiz." şeklinde açıklamaktadır.

2010 yılında Ukrayna’da kurulan World Without Orphans, şu an farklı kıtalarda 38 ülkede faaliyet göstermektedir. Bu ülkelerde zamanla aynı ismi taşıyan özerk kuruluşlar da ortaya çıkmıştır. Afrika’da Botswana, Burundi, Etiyopya, Gana, Kenya, Malavi, Ruanda, Güney Afrika Cumhuriyeti, Uganda ve Zambiya; Orta Asya’da Kırgızistan; Avrupa’da Romanya, Ukrayna ve Birleşik Krallık; Latin Amerika’da Brezilya ve Paraguay; Güney Asya’da Bangladeş, Hindistan, Nepal ve Sri Lanka; Güneydoğu Asya’da Filipinler ve Tayland World Without Orphans’ın şubelerinin bulunduğu ülkelerdir.⁸⁰

Yukarıda zikredilenler dışında birçok farklı misyoner kuruluş daha vardır. Onlardan bazılarının isim ve faaliyet yerleriyle birlikte internet sitelerinin linkleri aşağıda verilmiştir:

A Family for Every Orphan (Ukrayna, Kırgızistan, Romanya, Rusya, Hindistan, Bangladeş, Gana, Uganda, Paraguay) <http://afamilyforeveryorphan.org/>

Aid for Orphans Relief Foundation (Doğu Avrupa, Kuzey Amerika, Afrika, Filipinler) <https://www.aidorphansrelief.org/>

African Orphan Outreach (Kenya) <https://www.africanorphanoutreach.org/>

Coreluv (Defend the Orphan) (Haiti, Hindistan) <https://coreluv.org/>

Coptic Orphans (Mısır) <https://copticorphans.org/>

East African Mission Orphanage (Kenya) <https://www.eamo.co.ke/>

Helping Children World Wide (Sierra Leone) <https://www.helpingchildrenworldwide.org/>

Jesus Refuge Orphanage Mission South Africa (Güney Afrika) <https://jromsa.org/>

Missions for Orphans (Kenya) <https://www.missionsfororphans.org/>

Open Heart Orphanage Ministry (Uganda) <https://openheartorphanage.cfsites.org/index.php>

Orphans Africa (Tanzanya) <https://orphansafrica.org/>

Yetimler üzerine çalışan kuruluşlar bunlarla sınırlı değildir. Başta İslam toplumları olmak üzere Afrika ve Asya’da misyonerlik faaliyetinde bulunan çok sayıda Batılı misyoner kuruluş vardır.

5. İslam Dünyasında Misyonerlik Faaliyetleri

Bu bölümde İslam dünyasının farklı bölgelerinde yapılan misyonerlik faaliyetleri bölge ya da ülke bazlı olarak özetlenecektir.

5.1 Afrika

Afrika, misyonerlerin en aktif ve en başarılı olduğu bölgedir. 20. yüzyılda Afrika’nın nüfusu 3,7 kat artarken kıtadaki Hristiyan nüfusun 38 kat artmış olması bu durumu açıkça göstermektedir.⁷⁴ Araştırmalara göre 700 milyona yakın Hristiyan nüfusa sahip olan Afrika, bu özelliği ile en büyük Hristiyan nüfusa sahip kıtadır. Bir asır öncesine gidildiğinde çok düşük bir Hristiyan nüfus oranına sahip olan kıtanın günümüzdeki durumu hiç şüphesiz misyonerlerin kıtadaki çalışmalarının sonucudur. Misyonerlerin Afrika’nın Hristiyanlaşmasındaki yakın başarılarından biri olarak Güney Sudan’ın Sudan’dan ayrılması gösterilebilir.⁷⁵ Kıtadaki uzun kolonyal süreç ve buna paralel yürütülen misyonerlik faaliyetleri hakkında bir-

çok akademik çalışma bulunmaktadır.⁷⁶ Ancak bu çalışmalar genelde tarihi süreci konu edinmektedir. Biz ise tarihten ziyade günümüzdeki durumu ele almaya çalışacağımız için bunlara yer vermeyeceğiz.

Afrika'nın siyasi açıdan istikrarsız, maddi açıdan sıkıntı içerisinde olması devletlerin her türlü yardım faaliyetini kabul etmesine ve bu konuda denetimsizliğe yol açmıştır. Kıtada misyoner kuruluşlara ait çok fazla yetimhane olmasının sebeplerinden biri de budur. Yukarıda zikredilen misyoner kuruluşlara bakıldığında hepsinin faaliyet bölgesi içerisinde Afrika ülkelerinin bulunduğu, hatta bazılarının sadece Afrika ülkelerinde faaliyet göstermek üzere kurulduğu görülecektir.⁷⁷ Afrika'daki yetim sayısının 52 milyon olduğu düşünüldüğünde misyonerlerin bu faaliyetlerini neden Afrika'da yoğunlaştırdığı daha iyi anlaşılabilir. Kıtadaki her bir ülke özelinde misyonerlik faaliyetlerinden bahsetmek bu çalışmanın boyutlarını aşacağı için burada örnek olması sebebiyle birkaç Afrika ülkesinden bahsedilecektir.

Kenya: Afrika kıtasında misyonerlerin en etkin olduğu ülkelerden biri Kenya'dır. Kenya Kurucu Devlet Başkanı Jomo Kenyatta'nın şu sözü Kenya'da misyoner faaliyetlerin ne kadar etkili olduğunu göstermektedir:

“Batılılar Kenya'ya geldiklerinde ellerinde İncil vardı, bizim elimizde topraklarımız vardı. Batılılar bize gözlerimizi kapayarak dua etmeyi öğrettiler. Biz gözümüzü açtığımızda bizim elimizde

İncil, Batılıların elinde ise bizim topraklarımız vardı.”145

47 milyon nüfuslu ülkede 3,5 milyondan fazla yetim olduğu, bunlardan 700 bine yakınının hem annesini hem de babasını kaybettiği belirtilmektedir.⁷⁸ Ülkedeki yetim sayısının çokluğu yanında siyasi istikrarsızlık, AIDS benzeri hastalıklar ve salgınlar, iç çatışmalar ve maddi sıkıntılar da misyonerlerin buradaki işini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca ülkede komşu ülkelerden gelen yarım milyona yakın mülteci bulunmaktadır ve bunların yarısına yakını çocuktur. Kenya'da çok sayıda misyoner kuruluş yetimler ve çocuklara yönelik faaliyetler gerçekleştirmektedir. World Without Orphans, Orphan Outreach, World Vision, SOS Children Villages, Save the Children gibi yetimlere yönelik faaliyet gösteren büyük misyoner kuruluşların yanı sıra African Orphan Outreach, East African Mission Orphanage ve Helping Missions for Orphans gibi Kenya özelinde kurulmuş misyoner kuruluşlar da vardır.

Liberya: Afrika'da misyonerlerin en etkin olduğu ülkelerden biri de Liberya'dır. Ülkedeki en iyi okullar, hastaneler, radyo istasyonları vb. kurumlar misyoner Hristiyanlara aittir. Sağlık hizmetlerinin çoğunluğu misyonerler eliyle yürütülmektedir. Liberya Ulusal İslam Konseyi Başkanı Kafumba Konneh'in zikrettiğine göre, misyoner kuruluşların ülke genelinde sahip olduğu kilise üniversiteleri ve onlarca hastaneye karşılık Müslümanların tek bir üniversitesi ve hastanesi bulunmamaktadır.⁷⁹ Ülkedeki yedi üniversiteden altısının misyonerlere ait olması durumu özetlemektedir.

2005 yılında yayımlanan bir rapora göre Liberya'da 180 binden fazla yetim olduğu tahmin edilmektedir.⁸⁰ Ebola nedeniyle ölümlerin çok olduğu ülkede çocuk ölümleri de oldukça fazladır. 1989 ve 1999 yıllarında başlayan iki iç savaş binlerce çocuğun yetim kalmasına yol açmıştır. 2006 yılında Liberya hükümeti mevcut 108 yetimhaneden 69'unun gerekli kriterleri karşılamadığı için kapatılmasına karar vermiştir.⁸¹ Save the Children, Serving Orphans Worldwide, SOS Children Villages gibi büyük misyoner kuruluşlar ülkedeki çocuklar ve yetimlere yönelik faaliyetler yürütmektedir.

Uganda: Dünyanın en genç nüfuslu ülkelerinden biri olan Uganda'da 45 milyonluk nüfusun yaklaşık yarısından fazlasını çocuklar oluşturmaktadır.⁸² Ayrıca Uganda kendi zor şartlarına ek olarak %60'ı çocuklardan oluşan yaklaşık 1,5 milyon mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Uganda'da günümüzde AIDS ya da şiddet nedeniyle yetim kalmış 3,5 milyon çocuk olduğu tahmin edilmektedir. Bu çocukların büyük kısmı kötü koşullardaki 600'ü aşkın yetimhanede kalmaktadır. Ülkede sadece World Vision isimli misyoner kuruluşun faaliyet gösterdiği bölge sayısı 50'dir. Bunun yanında World Without Orphans, Save the Children, Serving Orphans Worldwide, SOS Children Villages gibi kurumlar da ülkedeki çocuklar üzerinden misyonerlik faaliyeti yapmaktadır. 2021 yılındaki bir habere göre Uganda hükümeti, ülkenin imajını bozduğu ve yardıma muhtaç gibi gösterdiği gerekçesiyle yetimhaneleri yasaklamak istemiştir.⁸³ Hükümetin bu kararını ne derece uyguladığı bilinmemektedir.

Tanzanya: 63 milyon nüfuslu ülkedeki yetim sayısı 1,7 milyon civarındadır. Bu yetimlerin 25 bine yakını ülkenin farklı yerlerindeki yetim-

hanelerde yaşamaktadır.⁸⁴ Bu çocukların büyük kısmı HIV virüsü sebebiyle yetim kalmıştır. Yetim çocuklar insan kaçakçıları başta olmak üzere türlü tehlikelere maruz kalmaktadır.

Başbakan Kassim Majaliwa'ya göre Tanzanya genelinde en az 140 yetimhanede 24 binden fazla çocuğa bakılmaktadır.⁸⁵ Ülkedeki yetim sayısına oranla bu rakam oldukça düşüktür. Tanzanya'da devlete ait yetimhaneler dışında özel kuruluşlar tarafından işletilen yetimhaneler de bulunmaktadır. Bunların bir kısmı ülkede faaliyet gösteren World Vision, Save the Children, Serving Orphans Worldwide ve SOS Children Villages gibi misyoner kuruluşlara aittir.

Sierra Leone: Afrika'da misyonerlerin en etkin olduğu ülkelerden biri de Sierra Leone'dir. 8 milyona yakın nüfusa sahip ülkede nüfusun yaklaşık %40'ı çocuktur. 3,6 milyon çocuk nüfusun 1 milyondan fazlası ise beş yaşın altındadır. Ülkedeki kötü sağlık koşulları dolayısıyla her sekiz çocuktan biri beş yaşına gelmeden ölmektedir.⁸⁶ Bu kadar büyük bir çocuk nüfusun olması ve ülkenin içinde bulunduğu kötü ekonomik koşullar ve sağlık şartları, misyoner kuruluşların çocuklar üzerinden yürüttükleri faaliyetlerini kolaylaştırmakta ve sayılarının artmasına sebep olmaktadır. Örneğin SOS Children Villages 1974 yılından bu yana ülkededir. World Vision ülkedeki iç savaş dolayısıyla 1996'dan, Save the Children ise iç savaşa tepki olarak 1999'dan bu yana ülkede faaliyet göstermektedir. World Vision'un ülkede doğrudan ulaştığı çocuk sayısı 900 bine ulaşmaktadır. Bunların yanında irili ufaklı birçok misyoner kuruluş Sierra Leone ile yakından ilgilenmekte ve ülkede çalışmalar yürütmektedir.

5.2 Orta Doğu

Orta Doğu misyonerlerin en fazla ilgi gösterdiği bölgeler arasındadır. Bölgedeki savaş, iç savaş ve kaosun hiç bitmemesi, misyonerlerin buradaki faaliyetlerinin artmasına, aynı zamanda da kolaylaşmasına sebep olmaktadır. Ancak Orta Doğu'da misyonerlerin yetimler üzerine çalışma yapmasını zorlaştıran en önemli etken, yetim çocuklara akrabaları tarafından sahip çıkılması ve dolayısıyla yetimhane olgusunun yaygınlaşmamış olmasıdır.

Suriye: 2018 yılındaki bir habere göre Suriye'de yetimhanelerde kalan çocuk sayısı 32 bini bulmuştur.⁸⁷ 2021 yılı verilerine göre ise, 9 milyon çocuğun olduğu ülkedeki yetim sayısı 1 milyonu aşmıştır.⁸⁸ 10 yılı aşkın bir süredir savaşın hakim olduğu Suriye, yakın dönemde misyonerlerin bölgede en fazla aktif olduğu ülkedir. Özellikle yetim ve mülteci çocuklar konusunda faaliyet gösteren bazı kuruluşlar, yetim ailelerini yurt dışına götürmek için çalışmalar yürütmektedir. Kendi imkanlarıyla Batı ülkelerine gelen Suriyeli göçmenler de bu kuruluşların radarına girmektedir. Ülkesinden ayrıldıktan sonra misyoner faaliyetler sonucu Hristiyan olan çok sayıda Suriyeli olduğu bilinmektedir.⁸⁹

Suriyeli mültecilere yönelik faaliyet gösteren Salesian misyonerleri, Suriye içindeki çalışmalarına ek olarak Türkiye, Lübnan, Mısır ve Avrupa'daki Suriyeli mültecilere de yardım yapmaktadır.⁹⁰ Suriye'de çalışma yapan Christian Aid adlı kuruluşun sitesinde yayınladığı bilgilere, Suriye'de binlerce kişi Hristiyanlaştırılmıştır. Evanjelik Hristiyanlık yılda %4,2 gibi hızlı bir oranda artarak %2,6 olan küresel ortalamanın üzerine çıkmıştır.⁹¹ 6 Şubat depremi sonrası Suriye'de yaşanan büyük insani dram, misyoner yardım kuruluşlarının Suriye'deki faaliyetlerinin artmasına yol açmıştır. Suriye'de

burada zikredilenler dışında faaliyet gösteren onlarca misyoner kuruluş bulunmaktadır.

Irak: 2003 yılında ABD tarafından işgal edilen Irak gerek ekonomik gerekse siyasi olarak büyük bir kaosun içine girmiştir. Irak İnsan Hakları Yüksek Komisyonu'nun hazırladığı rapora göre ülkede 5 milyon yetim bulunmaktadır. Bir o kadar genç de yoksulluk içinde yaşam mücadelesi vermektedir. Irak'ta uzun süreli çatışmalardan etkilenen 3 milyon kişinin 1 milyondan fazlası çocuktur. Bölgede ortaya çıkan farklı örgütler ise ülkedeki durumu daha da kötüleştirmiştir. 2014 yılında kurulan The Refuge Initiative Suriye ve Kuzey Irak'ta DAEŞ ilerleyişinden dolayı sıkıntı yaşayan mültecilere yönelik çalışmalar yapmakta, mültecilerin barınma probleminin çözülmesi için köyler kurmakta, sağlık hizmetleri vermektedir.⁹² World Orphans ise Irak'ta eğitim, mesleki eğitim ve sağlık faaliyetlerinde bulunmaktadır.⁹³ World Vision ve Save the Children gibi büyük misyoner kuruluşlar da çocuklar ve yetimlere yönelik faaliyetler yapmaktadır. Irak'taki misyonerlik faaliyetleri genelde ülkede azınlık konumunda olan Kürt ve Yezidi vatandaşlar üzerinden yürütülmektedir.

Lübnan: Lübnan dünya genelinde mülteci nüfusun en yoğun olduğu ülkedir. Zaten ekonomik ve siyasi sıkıntı içinde olan ülkenin bu kadar çok mülteciye ev sahipliği yapması işleri daha da zorlaştırmaktadır. Ülkedeki nüfusun çok genç olması buradaki misyonerlerin çalışmalarının önemini arttırmaktadır. Nüfusunun üçte birine denk gelen 1,8 milyon çocuğun yaşadığı ülkede misyoner kuruluşlar oldukça aktiftir. Örneğin Lübnan'da yaklaşık 75 yıldır faaliyet gösteren Kids Alive International eğitim, barınma, mülteci merkezleri, sağlık merkezleri gibi hizmetler vermekte-

dir.⁹⁴ Lübnan'daki mülteciler ve mülteci kampları ülkedeki misyoner kuruluşların en önemli çalışma alanları arasındadır.⁹⁵

Lübnan'da faaliyet gösteren ve hatta Lübnan için özel olarak kurulmuş olan Kanada merkezli misyoner kuruluş Heart of Lebanon, misyonunu şu şekilde açıklamaktadır: “Heart for Lebanon, amacının İncil’de açıkça tanımlandığına inanmaktadır: ‘Gidin ve öğrenciler yetiştirin.’ (Matta 28:18-20)”⁹⁶ Ayrıca Lübnan'da komşusu olduğu ülkelere göre daha fazla Hristiyan nüfus olması, misyonerlerin buradaki çalışmalarını kolaylaştırmakta ve artırmaktadır.

Filistin: Filistin, Hristiyanlığın doğum yeri olan Kudüs ve çevresine ev sahipliği yapması dolayısıyla misyonerler için önemli bir ülkedir. Tarihi süreçte dahi misyoner kurumların rekabetine sahne olan Filistin’de günümüzde de misyonerlik çalışmaları yapılmaktadır. Ülkenin İsrail işgali altında olması, sürekli savaş halinde olması ve İsrail’in keyfi ambargoları, Filistinli çocukların yaşam koşullarını gün geçtikçe kötüleştirmektedir. Ayrıca ülkenin sürekli olarak dış yardıma muhtaç olması, misyoner kuruluşların ülkeye girişine olanak sağlamaktadır. Bütün bunlara rağmen misyonerlerin Filistin’de büyük başarı elde ettiği söylenemez. Zira Filistinlilerin aile ve akraba yapısının güçlü olması ve yetimhane kültürünün yaygın olmaması, misyonerlerin işini zorlaştırmaktadır.

Bununla birlikte Filistin özelinde faaliyet gösteren çeşitli misyoner kuruluşlar da yok değildir. Bunlardan biri hedef kitlesi çocuklar olan Palestine Missionary Baptist Church of Jesus Christ isimli kuruluştur. Bu kuruluş çocuklara yönelik festival, kurs, kamp vb. etkinlikler düzenlemek-

tedir.⁹⁷ Filistin’e özel çalışmalar yapan bir diğer misyoner kuruluş ise ABD menşeli Presbiteryen Kilisesi’ne bağlı olan The Israel/Palestine Mission Network’tür.⁹⁸ Ayrıca Filistin’de Refah bölgesinde 75 yetimin barındırıldığı SOS Children Villages’a ait bir merkez bulunmaktadır.⁹⁹ Ülkede bunlar dışında faaliyet gösteren başka misyoner kuruluşlar da vardır.

Orta Doğu’da İran, Ürdün ve Yemen gibi ülkelerde de misyonerlik faaliyetleri yapılmaktadır. Ancak buralardaki çalışmalar görece daha az olduğu için ve konu kısıtımızdan dolayı bunlara bu çalışmada yer verilmemiştir.

5.3 Balkanlar

Balkanlar’daki Müslümanlar geçmişte Hristiyan olan bir bölgede yaşadıkları için misyoner kuruluşların hedefindedir.¹⁰⁰ Bölgede Osmanlı hakimiyetinin sona ermesi akabinde hamisiz kalan Müslümanlar, birçok yerde bağlı buldukları devletler tarafından baskıya maruz kalmaktadır. Balkan savaşları ile başlayan süreç sonrasında bölgedeki Müslümanlar azınlık konumuna düşmüştür. Günümüzde ise 11 Eylül sonrası oluşan İslam karşıtı hava kullanılarak bölge insanı Hristiyanlaştırılmaya çalışılmaktadır.

Arnavutluk: Soğuk Savaş sonrası yüzünü Batı’ya dönen Arnavutluk, misyoner kuruluşların hedefi olmuştur. Öyle ki ülkede ihtiyaçtan fazla kilise inşa edilmiştir. Nüfusun %70’inin Müslüman olduğu İşkodra’da bile kilise sayısının mescit sayısından fazla olması bu absürtlüğü açıkça göstermektedir.¹⁰¹ Amerikan Dışişleri Bakanlığı’nın Arnavutluk’ta din özgürlüğü hakkında 2006 yılında hazırladığı bir rapora göre ülkede 3,6 milyon vatandaş, 245 kurum, grup, vakıf ve dini örgüt bulunmaktadır. Tiran Adliyesi’ne

kayıtlı bu 245 kurumdan 34'ü Müslümanların, 189'u Hristiyanlarıdır.¹⁰² Bu durum ülkedeki kilise yayılmacılığının boyutlarını göstermektedir. Enver Hoca döneminde uzun yıllar İslam'dan uzak kalan halkın cehaleti ise misyonerlerin işini kolaylaştırmaktadır.

Özgüven'in aktardığına göre Arnavutluk'ta Katolik organizasyonlar tarafından kurulmuş çok sayıda yetimhane vardır. Söz konusu yetimhanelerde, özellikle savaş sırasında Sırp ve Hırvat askerler tarafından tecavüze uğrayan Boşnak kadınların doğurmak zorunda kaldıkları çocuklara bakılmaktadır.¹⁰³ SOS Children Villages'e ait yetimhanelerin bulunduğu¹⁰⁴ ülkede, ortaokulu bitiren yetimleri liseye devam etmeleri için kendi yetimhanelerine alan kuruluşlar da vardır.¹⁰⁵ 2012 yılı verilerine göre ülkede yetimhanede kalan çocuk sayısı 31 bindir. Bu çocukların 14 yaşından sonra yetimhanelerden çıkartılmaları ise çok ciddi sorunlara yol açmaktadır.¹⁰⁶

Bu noktada Arnavutluk özelinde farklı bir durumdan daha bahsetmek gerekir. İllir Rruqa'nın çalışmalarında belirttiğine göre, Arnavutluk'ta Osmanlı döneminden beri kripto Hristiyanlar bulunmaktadır. Müslüman görünümlü bu kişiler misyonerlik faaliyetlerinde önemli bir yere sahiptir. Ülkedeki 12 misyoner merkezinde görev alan 7.000'e yakın Katolik'in Müslüman isimler alarak ve inançlarını gizleyerek topluma karışması, durumun vahametini göstermektedir.¹⁰⁷ Hatta bu kriptolar, Arnavut Müslümanlara atalarının da böyle olduğunu söylemektedir. Osmanlı'nın onları zorla Müslüman yaptığını ve eski Arnavutların aslında imanlarını gizlemek zorunda kalan samimi birer Hristiyan olduklarını savunmakta ve Müslüman Arnavutları psikolojik olarak Hristiyanlaştırmaya çalışmaktadırlar. Bu yöntemi özel-

likle ismen Müslüman olan ancak inancı hakkında fazla bilgisi bulunmayan Müslümanlar üzerinde kullanmaktadırlar.¹⁰⁸

Bosna-Hersek: Batı'nın ikiyüzlülüğünü en açık gösteren örneklerden biri Bosna-Hersek'te yaşanmıştır. Sırplarla olan savaş sırasında uluslararası güçler bölgeye konuşlanmış, ancak bu güçler Bosna halkını Sırp katliamlarından korumak bir yana katliamlara göz yummuştur. Birçok misyoner kuruluşun bölgeye gelmesi de yine bu dönemde olmuştur. Bosna Savaşı'na kadar bölgede sadece beş ayrı Protestan misyoner teşkilatına bağlı 28 cemaat bulunurken savaştan sonra bu sayı hızla artmıştır.¹⁰⁹

Savaş sonrası yardım amacıyla ülkeye gelen kuruluşlar burada yoğun misyonerlik faaliyetleri yürütmektedir. Örneğin İspanyol misyonerler her sene belli sayıda Bosnalı çocuğu İspanya'ya götürmekte; Hristiyan ailelerin yanına yerleştirilen bu çocuklar kiliseye götürülmekte; domuz eti yeme vb. İslam'da yasak olan şeyler konusunda teşvik edilmektedir. Geri döndüklerinde de bu aileler çocuklarla irtibatlarını koparmayıp sürekli görüşmeye devam etmektedir.¹¹⁰ Bosna-Hersek, Kosova ve Kuzey Makedonya merkezli çalışmaları olan Shining Light Ministries isimli misyoner teşkilat ise yetim çocuklara yardım, dini seminerler, çeşitli eğitim faaliyetleri, ihtiyaç sahiplerine yönelik gıda, giyecek ve malzeme yardımları yaparak Hristiyanlığın bölgede daha da yayılmasına çalışmaktadır.¹¹¹ Uluslararası bir misyoner örgüt olan World Vision da sitesindeki bilgilere göre hem Bosna'da hem de Arnavutluk'ta çocuklara yönelik faaliyetler yürütmektedir. Saraybosna'da SOS Children Villages ait bir merkez olduğu da bilinmektedir.

Kosova: Kosova, Sırp işgalinden kurtulduktan sonra ABD etkisine girmiş, bu durum başta Amerikalılar olmak üzere birçok misyoner kuruluşun insani yardım faaliyeti için bölgeye gelmesine neden olmuştur. Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu İdaresi'nin hazırladığı raporda Kosova'da 71 misyoner kuruluşun bulunduğu belirtilse de bu sayının gerçekte çok daha fazla olduğu tahmin edilmektedir.¹¹² Genç bir nüfusa sahip ülkede 1,8 milyonluk nüfusun %20'den fazlası 14 yaş altı çocuklardan oluşmaktadır.

Kosova'da çalışan en eski misyoner yapılardan biri, yerel bir kuruluş olan The Mother Teresa Charitable Society'dir. Bu kuruluş 1990 yılından bu yana öğrenci bursları, mülteci yardımları, sağlık yardımları vb. faaliyetler aracılığıyla Hristiyanlık propagandası yapmaktadır.¹¹³ Arnavutluk'ta olduğu gibi burada da kilise inşası üzerinden Hristiyan görünürlüğü artırılmaktadır. Çoğunluğu Müslüman olan ülkenin başkenti Priştina'da maddi külfetini İtalya'nın üstlendiği Rahibe Teresa Katolik Katedrali ve Kültür Merkezi inşa edilmiş ancak Müslümanlar için hazırlanmış bir cami projesinin yapımı yıllardır bekletilmiştir.¹¹⁴

Balkanlar'da Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Kosova dışında Kuzey Makedonya,¹¹⁵ Yunanistan ve Bulgaristan'da¹¹⁶ da ciddi misyonerlik faaliyetleri yapılmaktadır. Coğrafyanın savaştan çıkmış olması misyoner kuruluşların burada insani yardım kisvesi altında faaliyette bulunmasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca bölgedeki Müslümanların arkalarında devlet desteği bulamamaları da onları misyoner etkisine açık hale getirmektedir.

5.4 Asya

Dünya nüfusunun yarısından fazlasına ev sahipliği yapan Asya kıtası yüzyıllardır misyonerlerin

hedefindedir. Bir dönem büyük oranda Müslüman nüfusa sahip olan Filipinler'in İspanyol işgalinden sonra bölgeye yaşanan yoğun misyoner akımıyla Hristiyanlaşması, bu durumun en dikkat çeken örneklerindedir. Bu büyük kıta Endonezya, Pakistan, Bangladeş gibi İslam dünyasının en kalabalık ülkelerine sahip olması yanında Hindistan gibi ülkelerde yaşayan büyük nüfuslu Müslüman azınlıklara da ev sahipliği yapmaktadır. Kıtada özellikle fakir ve kaos içindeki ülkelerde yaşayan Müslümanlar, her yerde olduğu gibi misyonerlerin yoğun ilgisine hedef olmaktadır. Üçüncü bin yılda Asya kıtasının Hristiyanlaştırılması hedefi ise misyonerlerin bu kıtaya artan ilgisini açıklamaktadır.

Afganistan: Afganistan; Sovyet işgali, ABD işgali ve iç karışıklıklar sebebiyle 40 yılı aşkın bir süredir istikrara kavuşmamış bir ülkedir. Bu durum ülkede ciddi bir fakirlik, işsizlik ve güvenlik problemini de beraberinde getirmiştir. Afganistan'da 2 milyona yakın yetim bulunduğu tahmin edilmektedir. Bunun yanında yardıma muhtaç durumda olan çocuk sayısı da azımsanmayacak miktardadır. Bu koşulları fırsat bilen misyonerler, özellikle ABD işgali sonrası Afganistan'daki faaliyetlerini artırmıştır. Ülkede yardım kuruluşları, sağlık kuruluşları, yabancı dil kursları gibi farklı kisveler altında çalışan misyonerlere ait kilise evleri de vardır. İnternet ve medya da misyoner yayınlar için kullanılmaktadır.¹¹⁷

World Orphanage Foundation'ın 2012 yılı raporunda Afganistan'da 77 yetimhane bulunduğu ve buralardaki koşulların son derece kötü olduğu belirtilmiştir.¹¹⁸ Bu yetimhanelerden biri olan misyoner Rahibe Teresa Vakfı'na ait yetimhane 2006 yılında kurulmuştur.¹¹⁹

Günümüzde Taliban'ın Afganistan'ın hakimiyetini ele geçirmesiyle ülkedeki misyonerlerin çalışmaları durdurulmuş olabilir. Nitekim Taliban'ın bir önceki döneminde misyoner faaliyetlere izin vermediği bilinmektedir. Hatta bu dönemde bazı misyonerler Taliban güçlerince tutuklanarak sınır dışı edilmiştir.¹²⁰ 2021 yılında Taliban'ın tekrar ülkenin yönetimine gelmesiyle Rahibe Terasa Vakfı'na bağlı bir rahip ve beş rahibe, yanlarına aldıkları 14 engelli çocukla ülkeyi terk ederek Roma'ya gitmiştir.¹²¹ Aynı şekilde İtalyan bir misyoner de Taliban'ın gelişinden sonra ülkeden kaçmıştır.¹²² Afganistan'da 40 yıldan fazladır faaliyette bulunan Save the Children kuruluşu da Taliban'ın gelişiyile faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır.¹²³ Bu tür haberlerin çokluğu, son dönemde ülkedeki misyoner oranının ciddi şekilde azaldığını göstermektedir. Ancak Taliban'ın önceki döneminde olduğu gibi misyonerler burada yardım ya da sağlık kuruluşu gibi farklı kisveler altında faaliyet göstermekten geri durmayacaktır.

Bangladeş: Dünyanın en yoğun nüfuslu ülkelerinden biri olan Bangladeş'te 60 milyondan fazla çocuk yaşamaktadır. Bu çocukların büyük kısmı ebeveyninden birini kaybetmiş olduğundan çalışmak zorunda kalmaktadır. Ülkede her yıl beş yaşın altında 170.000'den fazla çocuk yetersiz beslenme, hastalık ve yoksulluk nedeniyle ölmektedir.¹²⁴

Bangladeş'teki bu aşırı çocuk nüfusu, ekonomik sıkıntılar, doğal afetler ve bunlara ek olarak Myanmar'ın Arakan bölgesinden gelen Rohingya Müslümanları başta olmak üzere çok sayıda mültecinin varlığı, misyonerlerin bu ülkedeki faaliyetlerini kolaylaştırmaktadır. Ülkede World Vision, Save the Children ve World Without Orp-

hans gibi büyük misyoner kuruluşlar çocuklara yönelik çalışmalar yapmaktadır. Bangladeş'teki 50. yılını kutlayan World Without Orphans, 2022 yılında ülke hakkında 58 sayfalık bir rapor yayımlamıştır. Rapora göre 62 bin çocuk, kurumun çocuk koruma programından faydalanmış, 2.976 genç, gençlik programına katılmıştır. Kurumun farklı faaliyetler aracılığıyla ulaştığı toplam çocuk sayısı 3 milyona yakındır.¹²⁵ Ülkede 53 yıldır faaliyet gösteren Save the Children ise özellikle çocuk koruma, sponsorluk, çocuk hakları ve çocuk yoksulluğu gibi alanlarda çalışmaktadır.¹²⁶

Nur Uddin, Bengal bölgesindeki misyoner faaliyetleri incelediği çalışmasında 20 misyoner kuruluşun ismini vermektedir. Eğitim alanına büyük yatırımlar yapan misyonerlerin ülkede 1.500'e yakın eğitim kurumu bulunmaktadır. Bunlardan 1.200'ünün ana okulu, 200'ünün ilkokul olması ise misyonerlerin hedef kitesinin çocuklar olduğunu açıkça göstermektedir. Ayrıca bölgede bulunan Arakanlı mülteciler de misyonerlerin yoğunlaştığı bir diğer gruptur.¹²⁷

Endonezya: Endonezya 275 milyona yakın nüfusuyla dünyanın en kalabalık Müslüman ülkesidir. 17 binden fazla adadan oluşan ülkede 300'den fazla etnik grup ve daha da fazla sayıda dil bulunmaktadır. Endonezya'daki toplam yetim sayısının yaklaşık 4,5 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Save the Children ve UNICEF ortaklığında 2007 yılında yayımlanan bir rapora göre, yaklaşık yarım milyon Endonezyalı çocuk, %99'u özel ve birçoğu Hristiyan inanç temelli olan 8.000 yetimhanede kalmaktadır. Raporda dikkat çeken ise, yetimhanelerdeki bu çocukların %90'dan fazlasının bir ya da iki ebeveyninin de hayatta olmasıdır.¹²⁸ Ailelerin çocuklarının bakım ve eğitim giderlerini karşılamakta zorlanması bu durumun sebebidir.

Ayrıca çalışmak için başka ülkelere gidenler de çocuklarını bu kurumlara bırakmaktadır.¹²⁹

Endonezya misyoner faaliyetlerin en başarılı olduğu ülkeler arasında zikredilmektedir.¹³⁰ Sık sık doğal afetlerin meydana geldiği ülkede bu durum misyonerler tarafından kullanılmaktadır. Örneğin ABD merkezli misyoner örgüt World Help, Endonezya'dan 300 kadar "tsunami öksüzünü" Cakarta'daki bir Hristiyan çocuk esirgeme kurumuna götürdüğünü açıklamıştır. Örgütün internet sitesinde yer alan açıklamada, Müslüman çocukların burada Hristiyanlık prensiplerine göre yetiştirilmesinin amaçlandığı belirtilmiştir.¹³¹ Günümüzde Sisters of Charity, World Blessing Foundation, Save the Children, World Vision, Kinship United, HEART Ministries Inc. gibi kuruluşlar Endonezya'da çocuklar ve yetimler üzerinde yetimhaneler, kilise evleri, gençlik programları, okul açma vb. çalışmalarla misyonerlik faaliyetlerine devam etmektedir.

5.5 Orta Asya

Orta Asya ülkeleri uzun yıllar Sovyet işgali altında kalmış ve bu durum onların dinden uzaklaşmasına sebep olmuştur. Sovyetlerin bu topraklardan çekilmesiyle birlikte bölgede misyonerlere geniş bir alan açılmıştır. Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde, tahminlere göre bağımsızlık sonrası yıllar içinde, din değiştirip Hristiyan olan Müslümanların sayısının hızla artarak yüzbinleri bulduğu belirtilmektedir. Çoğunluğu Kazak Türkleri olmak üzere bu sayı içinde Özbek, Tatar, Uygur, Kırgız Türkleri ve Donganlar vardır.¹³² Bölgede birçok farklı misyoner kuruluş faaliyet göstermektedir.¹³³

Bölgedeki yerel halk ve özellikle Hristiyan Türkler bu faaliyetlerde sıkça kullanılmıştır. Örneğin Kırgızistan'daki Alman asıllı Hristiyanlar bir

müddet Almanya'ya götürülüp burada misyoner okullarında eğitim verildikten sonra tekrar ülkeye getirilmişlerdir. Benzer bir çalışma da Gagavuz Türkleri üzerinden yapılmıştır.¹³⁴ Bölgedeki misyoner faaliyetler genelde maddi sıkıntı içinde olan ya da dini açıdan boşlukta bulunan gençleri hedef almaktadır.¹³⁵ Bölge ülkelerinde yetim çocuk sayısının çok olmaması ve yetimlerin yetimhaneye verilmek yerine akrabaları tarafından sahiplenilmesi misyoner kuruluşların yetimler üzerinde faaliyet göstermesini zorlaştırmaktadır. Örneğin Kazakistan'daki 5 milyon çocuğun yaklaşık 26 bini yetimdir. Bu çocukların da %78'i Kazak ailelerin vesayeti altında ve koruyucu aile yanındadır, sadece %21'i yetimhanelerdedir.¹³⁶ Aynı şekilde Tacikistan ve Özbekistan'da da yetim çocukların aileler tarafından bakımı önemsenmektedir. Bölgenin en fakir ülkelerinden Kırgızistan'da ise devlet istatistik kurumuna göre yetim sayısı sadece 5.400'dür.¹³⁷ Ancak ülkedeki ciddi yoksulluk, çocukların temel ihtiyaçlara erişimini kısıtlamaktadır. UNICEF raporuna göre ülkede toplam 2,1 milyon çocuk vardır ve bunların yaklaşık 900 bini yoksulluk içinde yaşamaktadır.¹³⁸

Sonuç olarak bölge ülkeleri ciddi bir misyonerlik faaliyetine maruz kalsalar da -Kırgızistan dışında- yetimlere yönelik misyonerlik çalışmaları o kadar yoğun değildir. Kırgızistan'da faaliyet gösteren World Without Orphans ve SOS Children Villages dışında genel olarak Orta Asya'da yetimler üzerinde çalışma yapan World Vision, Save the Children, World Orphans gibi büyük misyoner kuruluşlar bulunmamaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Hristiyanlığın ilk yıllarında dine davet metodu olarak ortaya çıkan misyonerlik, tarihi süreçte

köklü bir değişim geçirmiştir. Misyonerlerin dine davet anlayışı İslam'daki tebliğ anlayışından oldukça farklıdır. Günümüzde son derece organize durumda olan farklı fraksiyon ve görüşe sahip misyonerler ve misyoner kuruluşlar, dünyanın her köşesinde faaliyet göstermektedir. Tarih boyunca oryantalistler ve sömürgecilerin hedef ve ajandaları kesişmiş ve iki grup da ekonomik ve akademik anlamda birbirlerine yol gösterip yardımcı olmuştur. Mevcut duruma baktığımızda misyoner kuruluşların genelde işgal ya da sömürü altında olan bölgelerde faaliyet göstermesi, buna karşın dinden hızla uzaklaşan Batı toplumlarında aynı yoğunlukta faaliyet göstermemesi, bu durumu bizim için aşikar kılmaktadır. Günümüzde dinler arası diyalog kurumunun da misyonerlerle benzer amaçlar için çalıştığı görülmektedir.

Çok farklı hedef kitlelere sahip olan misyonerlerin amaçlarına ulaşmak için kullandıkları çeşitli yöntemler vardır. Misyonerlerin hedef aldığı en önemli kesimse korumasız durumdaki yetimler ve kimsesiz çocuklardır. Bu çocukların maddi yardıma ihtiyaç duymaları, genelde arkalarında aile desteğinin olmaması ve dış etkilere açık olmaları, onları misyonerler için kolay hedef haline getirmektedir. Yetim ve kimsesiz çocuklara bir fikri dayatmanın kolay olması, ayrıca bu çocukları uzun vadede kendi amaçları için kullanabilme ihtimalleri, misyonerlerin bu grup üzerindeki çalışmalarını yoğunlaştırmalarına sebebiyet vermektedir. Ekonomik ve siyasi açıdan zor durumda olan devletlerin bu çocuklarla yeterince ilgilenememeleri de misyonerlerin işini bir hayli kolaylaştırmaktadır. Ayrıca misyonerlik faaliyetlerini eğitim, sağlık, insani yardım gibi kisveler altında yürüttükleri için bu durum onlara bir nevi koruma sağlamaktadır.

Bugün başta Türkiye olmak üzere Afrika, Asya ve Balkanlar'daki Müslüman toplumların yoğun bir şekilde misyonerlik faaliyetine maruz kaldığı görülmektedir. İslam dünyasındaki savaşlar, çatışmalar, istikrarsızlıklar, ekonomik sıkıntılar ve fiili sömürüler, Müslüman toplulukları ve özellikle gençleri misyoner kuruluşların açık hedefi haline getirmektedir. İnsani kaygılar ön plana çıkartılarak yürütülen misyoner faaliyetler çerçevesinde yetiştirilen çocukların daha sonra kendi toplumlarına karşı hasmane bir tutum alması ve doğdukları toplumdan ayrışıp yabancılaşması ile neticelenen bu süreç, misyonerlerin yalnız dini veya insani kaygılarla değil pek çok durumda tamamen politik amaçlarla hareket ettiğini göstermektedir.

Genelde bütün Müslümanları özelden ise çocukları ve yetimleri hedef alan misyoner faaliyetler bütün bir İslam aleminin problemidir ve bu sorunun çözümü için resmi sivil tüm kesimlerin çaba göstermesi gerekmektedir.

- Yetimliğin en temel sebebi süregelen savaş ve çatışmalardır. Bundan dolayı İslam dünyası bir araya gelerek çocukların yetim kalmasına sebep olan savaş ve iç çatışmaları engellemeye çalışmalıdır.
- İslam İşbirliği Teşkilatı bünyesinde bir yetim sponsorluk ve yetim koruma biriminin acilen kurulması gerekmektedir.
- Yetimhaneler yararına çalışan vakıflar kurularak bunların gelirleri yetimler için tahsis edilmelidir. Nitekim Müslüman çocukların barındığı birçok yetimhane maddi sıkıntılar dolayısıyla misyoner kuruluşlardan destek almak zorunda kalmaktadır.
- STK'larla devlet kurumlarının yetim sponsorluğu konusundaki iş birliği acil olarak geliştirilmelidir.
- STK'lara ve idarecilere düşen en önemli vazifelerden biri, İslam'ın sunduğu

alternatifleri kullanmak ve geliştirmektir. İslam hukukundaki velayet sistemi yetim çocuklara akrabaları tarafından bakılmasını mümkün kılmaktadır. İslam ülkelerinde velayet hükümlerinin daha fazla uygulanır olması, bu çocukların yetimhaneye gitmesini azaltacak, bu da misyonerlerin faaliyet alanını daraltacaktır.

- Müslümanların üzerine düşen vazife, yetimlerin bakımını aile içinde üstlenerek onların çocuk esirgeme kurumuna ya da yetimhaneye gönderilmesinin önüne geçmektir. Bu durum çocukların misyoner faaliyetlerden korunması yanı sıra aile sıcaklığı içerisinde ve değerlerinden kopmadan yetişmelerine imkan sağlayacaktır.
- Yoksul İslam ülkelerinin kalkınmasına destek verilerek onların misyoner kuruluşlara olan bağımlılığı azaltılmalıdır. Bu çerçevede sadece finans alanında değil sağlık ve eğitim gibi alanlarda da İslam ülkeleri arasında yardımlaşmanın artırılması gerekmektedir.
- İslam ülkelerindeki yetimhanelerin fiziki koşullarının ve faaliyetlerinin denetimi artırılmalı; misyoner kuruluşların buralarda farklı kisveler altında faaliyette bulunmaları engellenmelidir. Zira bu kuruluşların genelde devlet kurumlarındaki denetim eksikliğinden faydalandıkları gözlemlenmektedir.
- Misyonerlere ait yetimhanelerde ve eğitim kurumlarında yetişen çocukların kendi toplumlarına yabancılaştırıldıkları görülmektedir. Bu, ülkeler için bir milli güvenlik meselesi sayılacak kadar ciddi bir durumdur. Dolayısıyla devletlerin bu kurumların müfredatını titizlikle denetlemesi gerekmektedir. Misyonerlerin hedeflerine ulaşmak için kullandıkları bir diğer yöntem de çocukların evlat edinilmesidir. Çocuklar bu yolla kolayca kendi inanç ve kültürlerinden koparılmaktadır. Devletlerin evlat edinme konusunda çok sıkı bir prosedür

takip etmesi hayati önemdedir. Nitekim afet bölgelerinden birçok çocuk Batılı ailelere evlatlık verilmektedir. Özel olarak evlat edinme üzerine yoğunlaşan çok sayıda misyoner kuruluş bulunmaktadır.

- Misyoner kuruluşlar ve faaliyet alanları yeterince bilinmemektedir. Bunların hangi bölgelerde ne tür faaliyetler yaptıkları, hangi alanlara yoğunlaştıkları, kimleri kendileri için hedef kitle olarak belirledikleri vb. konuların iyi tespit edilmesi gerekmektedir. Zira bu konuda alınacak tedbirler için bunların bilinmesi elzemdir. Bunun için de her ülkede özel araştırma birimleri kurulmalıdır.
- İslam coğrafyasındaki yetim sponsorluk çalışmalarının yalnız devlet ya da kurumlar eliyle sürdürülmesi beklenmemelidir. Yetim ve korumasız çocuklar konusunda her Müslüman elini taşın altına koymalıdır. Herkes gücü yettiğince, önce yakın çevresinden başlayarak, yetimlere sponsor olmalı ve çevresini bu konuda bilinçlendirmelidir. Zira bu çocukların sorumluluğu ümmetin omuzlarındadır ve bu ümmetin her ferdi kendi imkanı nispetinde yetimlerden sorumludur.

Son Notlar

- 1 The Holy See, “Post-Synodal Apostolic Exhortation”, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_06111999_ecclesia-in-asia.html (Erişim: 27 Temmuz 2023).
- 2 Türk Dil Kurumu Sözlükleri, *Güncel Türkçe Sözlük*, “Misyon” (Erişim: 1 Ağustos 2023).
- 3 Türk Dil Kurumu Sözlükleri, *Güncel Türkçe Sözlük*, “Misyoner” (Erişim: 1 Ağustos 2023).
- 4 İskender Oymak, *Metot ve Çalışma Alanları Açısından Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010), 9.
- 5 Şaban Kuzgun, “Misyonerlik ve Hristiyan Misyonerliğinin Doğuşu”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1 (1983), 67.
- 6 Şinasi Gündüz, *Misyonerlik*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022), 33.
- 7 Hristiyan dünya da Ruanda katliamındaki bu durumu kabul etmektedir. Nitekim Papa Francis 2017 yılında Ruanda Cumhurbaşkanı Paul Kagame’yi ağırlarken Ruanda katliamında kilisenin rolü için özür dilemiştir. “Rwandan genocide: Pope Francis asks forgiveness for Church failings”, *BBC*, <https://www.bbc.com/news/world-africa-39331338> (Erişim: 1 Ağustos 2023).
- 8 Şinasi Gündüz, “Misyonerlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/193-199.
- 9 Abdurrahman Küçük, “Misyonerlik Nedir? (Misyonerlik ile Tebliğ Arasındaki Fark)”, *Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye’de Misyonerlik Sempozyumu*, ed. Asife Ünal, (Ankara: Türkiye Dinler Tarihçileri Derneği, 2005), 31-32.
- 10 Küçük, “Misyonerlik Nedir? (Misyonerlik ile Tebliğ Arasındaki Fark)”, 32.
- 11 Oymak, *Metot ve Çalışma Alanları Açısından Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, 13.
- 12 Ahmet Hamdi Bey, *İngiliz Misyonerleri*, (İstanbul: Biyografi Net Yayıncılık, 2021), 57.
- 13 Ömer Faruk Harman, “Genel Olarak Misyonerlik”, *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, (İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı, 2005), 32-33.
- 14 Bryan S. Turner, “Orientalism, Islam and Capitalism”, *Social Compass* 25/3-4 (1978), 371-394.
- 15 bk. Bayram Ali Çetinkaya, “Misyonerlerin Epistemolojik Kaynağı Olarak Oryantalizm”, *Journal of Islamic Research*, 20/4 (2007), 406-412.
- 16 Bayram Küçükkoğlu, *Türk Dünyasında Misyonerlik Faaliyetleri-Dünü, Bugünü ve Yarını*, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005), 32.
- 17 Erdal Aksoy, “Afrika’da Misyonerlik Çalışmaları ve Sömürgecilik”, *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 1/1 (2019), 51.
- 18 Gündüz, “Misyonerlik”, 30/193-199.
- 19 Mim Kemal Öke, *Ermeni Sorunu 1914-1923*, (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 2012), 217.
- 20 Bu konuda detaylı okumak için bk. Paul W. Harris, “Cultural Imperialism and American Protestant Missionaries: Collaboration and Dependency in Mid-Nineteenth-Century China”, *Pacific Historical Review*, 60/3, (1991), 309-338; Roland Ndille, “Missionaries as Imperialists: Decolonial Subalternity in the Missionary Enterprise on the Coast of Cameroon 1841-1914”, *Sumerianz Journal of Social Science*, 1/2 (2018), 51-58; Anna Johnston, *Missionary Writing and Empire, 1800-1860*, (Cambridge: Cambridge University Press 2009), 13-37. Mücerrret, Kenan Toprak, Fatih Durgun, “Misyonerlik Sömürgeciliğin Hizmetinde mi?” (Erişim: 30 Temmuz 2023).
- 21 bk. Austin Flannery (ed.), *Vatican Council II: The Conciliar and Postconciliar Documents*, (Dublin: Costello Publishing Company, 1981), 457-469, 849.
- 22 The Holy See, John Paul II, “Redemptoris Missio”, Madde 55, <https://www.vatican.va/>

content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_07121990_redemptoris-missio.html (Erişim: 28 Temmuz 2023).

23 Bu konuda farklı kimselerin görüşleri için bk. Mehmet Bayraktar, “Dinlerarası Diyalog ve Misyonerlik”, *Journal of Islamic Research* 20/4 (2007), 392-393.

24 Gündüz, “Misyonerlik”, 30/193-199.

25 Osmanlı Devleti’ni yıkmak ve parçalamak isteyen emperyalist devletlerle iş birliği yapan gayrimüslimler, yabancıların misyoner okullarına eleman ve siyasi gayelerine destek vermiştir. Remzi Kılıç, “Osmanlı Türkiyesi’nde Azınlık okulları (XIX. Yüzyıl)”, *Türk Kültürü*, (1999), 151-159. Ayrıca konu hakkında bilgi almak için bk. Yunus Emre Uçan, *Osmanlı Devleti’nde İngiliz Misyoner Okulları*, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Doktora Tezi, 2015), 18-228.

26 Mustafa Erdem, “Türkiye’de Azınlıklara Yönelik Misyoner Faaliyetleri”, *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, (İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı, 2005), 271.

27 “İngiliz misyonerler depremi fırsat bildi: Kahramanmaraş’ta ortaya çıktılar!”, *Yeni Akit*, <https://www.yeniakit.com.tr/haber/ingiliz-misyonerler-depremi-firsat-bildi-kahramanmarasta-ortaya-ciktilar-1734007.html> (Erişim: 1 Ağustos 2023); “Misyonerler, deprem bölgesinde dur durak bilmiyor”, *Milli Gazete*, <https://www.milligazete.com.tr/haber/14044037/misyonerler-deprem-bolgesinde-dur-durak-bilmiyor> (Erişim: 1 Ağustos 2023).

28 Tuba Kozan, *Türkiye’de Misyonerlerin Hedef Kitleleri ve Faaliyetleri*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 110-111.

29 Konu hakkında detaylı bilgi için bk. Hatice Sezgin, “Avrupa’da Kayıp Refakatsiz Mülteci Çocuklar”, *Araştırma* 104, *İNSAMER*, 2019, 1-5.

30 Nur Uddin, “Müslüman Beldelerinde Hristiyan Misyonerlik Faaliyetleri ve Oryantalizmden Faydalanma Bağlamında Bengal Bölgesi Örneği”, *Academic Platform Journal of Islamic Research*, 6/1 (Nisan 2022), 116.

31 Şinasi Gündüz, “Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri”, *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, (İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı, 2005), 348.

32 Şinasi Gündüz, “Misyonerlik ve Hristiyan Misyonerler”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi II*, 1, (2002), 14.

33 Mehmet Aydın, “Misyonerlik Faaliyetleri ve Türkiye”, *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 18-19.

34 Kozan, *Türkiye’de Misyonerlerin Hedef Kitleleri ve Faaliyetleri*, 110-114.

35 Cansu Nar, “2020 Yetim Raporu”, *Araştırma* 116, *İNSAMER*, (Mayıs 2020), 4.

36 İlknur Polat Haydaroglu, “Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar Neden Sorun Oldu?”, *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 72.

37 Osmanlı’da Ermenilerin yaşadığı bölgeler olan Çukurova ve Doğu Anadolu illerindeki misyoner okulların yoğunluğu buna örnek olarak gösterilebilir.

38 Amerikan Board şirketi özellikle Ermeni azınlık arasından seçtiği gençleri açtığı okullardan mezun ettikten sonra ABD’ye göndermiş ve onların birer misyoner olarak yetişmelerini sağlamıştır. Lakin sonraki dönemde Türkiye’ye dönmeyen bu gençler, bugün ABD’de yaşayan Ermeni diasporasının çekirdeğini oluşturmuştur. Kozan, *Türkiye’de Misyonerlerin Hedef Kitleleri ve Faaliyetleri*, 48-49.

39 Sadece merkezi Roma’da bulunan Papalık Aziz Peter Cemiyeti 80 binden fazla öğrenciye burs vermektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Gazi Erdem, “Misyonerlik ve Misyonerlerin Çalışma Metotları”, *Diyanet İlmî Dergi*, 38/2 (2002), 35.

40 Uçan, *Osmanlı Devleti’nde İngiliz Misyoner Okulları*, 177.

41 Nasuh Günay & Necip Ziyayi, “Afganistan’da Misyonerlik Faaliyetleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15, (2005), 92.

42 Uçan, *Osmanlı Devleti’nde İngiliz Misyoner Okulları*, 276.

- 43 Kozan, *Türkiye’de Misyonerlerin Hedef Kitleleri ve Faaliyetleri*, 17.
- 44 Sevgi Altundal Hajdari, “Tarihi Süreç İçerisinde Misyonerlik ve Misyonerlerin Yetim Faaliyetleri”, *İNSAMER*, 2016, 26.
- 45 Kuruluş hakkında detaylı bilgi için bk. <https://www.wvi.org/> (Erişim: 9 Ağustos 2023).
- 46 Uçan, *Osmanlı Devleti’nde İngiliz Misyoner Okulları*, 23.
- 47 Erdem, “Misyonerlik ve Misyonerlerin Çalışma Metotları”, 36.
- 48 Aksoy, “Afrika’da Misyonerlik Çalışmaları ve Sömürgecilik”, 49.
- 49 Örneğin Ankara’da bulunan misyoner yayınevleri için bk. Erdem Zengül, *Ankara’daki Protestan Misyonerliği*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 66-68.
- 50 Örnek olarak bk. Kutsal Kitap, Ücretsiz İncil, https://www.kutsalkitap.org/ucretsiz-incil/?utm_source=google-search-ads&utm_medium=cpc&utm_campaign=Google+Grant&gclid=EAIAIQobChMIs4_Mgpq-gAMVD5JoCR1egQ8DEAAAYASACEgJghPD_BwE (Erişim: 2 Ağustos 2023).
- 51 Örneğin internetten misyonerlik yaparakaramayıptığınız dakarşınınzareklamolarakbusiteçıkılmaktadır. Kutsal Kitap, “Misyonerlik Nedir? Bölücülük müdür?”, https://www.kutsalkitap.org/misyonerlik-nedir/?psafe_param=1&utm_source=google-search-ads&utm_medium=cpc&utm_campaign=Google+Grant&gclid=EAIAIQobChMI6afn-Zi-gAMV2oxoCR27HwAVEAAAYASAAEgJ9ovD_BwE (Erişim: 2 Ağustos 2023).
- 52 Süleyman Turan, “Yeni Misyon Trendi: Kısa Süreli Misyonerlik”, *Milel ve Nihal*, 7/1, (2010), 138.
- 53 Kısa süreli misyon gezileri hakkında detaylı bilgi için bk. <https://www.cru.org/us/en/opportunities/mission-trips.html>, <https://missionguide.global/>, <https://www.missiondiscovery.org/> (Erişim: 2 Ağustos 2023).
- 54 Gündüz, “Misyonerlik”, 30/193-199.
- 55 Oymak, *Metot ve Çalışma Alanları Açısından Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, 214.
- 56 Gündüz, “Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri”, 343.
- 57 Döne Demirkapı, *Hristiyanlık’ta Bir Misyon Yöntemi Olarak İnkültürasyon*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 87-94.
- 58 Gündüz, “Misyonerlik”, 30/193-199.
- 59 Australian Christian Churches, <https://www.accirelief.org.au/> (Erişim: 5 Ağustos 2023).
- 60 Kinnected, <https://www.kinnected.org.au/> (Erişim: 5 Ağustos 2023).
- 61 Compassion, <https://www.compassion.com/> (Erişim: 7 Ağustos 2023).
- 62 Christian Alliance for Orphans, <https://cafo.org/> (Erişim: 4 Ağustos 2023).
- 63 Yetimler konusunda farkındalık kazandırılmak amacıyla kasım ayının ikinci pazar günü kutlanan bir etkinliktir.
- 64 God’s Kids, <https://www.godskids.org/> (Erişim: 4 Ağustos 2023).
- 65 Kids Alive International, <https://www.kidsalive.org/> (Erişim: 4 Ağustos 2023).
- 66 Haven of Hope International, <https://havenofhopeintl.org/> (Erişim: 4 Ağustos 2023).
- 67 Orphan Outreach, <https://orphanoutreach.org/> (Erişim: 4 Ağustos 2023).
- 68 Save the Children, <https://www.savethechildren.net/> (Erişim: 5 Ağustos 2023).
- 69 SOS Çocuk Köyleri hakkında daha fazla bilgi için bk. Fikret Yaman, “Yapay Bir Çocuk Koruma Modeli Olarak SOS Çocuk Köyleri ve Türkiye’deki Uygulamaları”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19/45 (2019).
- 70 SOS Children’s Villages, <https://www.sos-childrensvillages.org/> (Erişim: 7 Ağustos 2023).
- 71 Word Orphans, <https://worldorphans.org/> (Erişim: 4 Ağustos 2023).
- 72 bk. World Orphans Market, <https://worldorphansmarket.com/> (Erişim: 7 Ağustos 2023).
- 73 World Vision, <https://www.wvi.org/> (Erişim: 7 Ağustos 2023).
- 74 Erdem, “Misyonerlik ve Misyonerlerin Çalışma Metotları”, 33.

- 75 Ayrıntılı bilgi için bk. Hasan Sevilir Aşan, “Sudan-Güney Sudan Bölünmesinde Rol Oynayan Unsurlar”, *Avrasya İncelemeleri Merkezi*, 32 (2020), 3.
- 76 Konu hakkında detaylı bilgi için bk. Erdal Aksoy, “Afrika’da Misyonerlik Çalışmaları ve Sömürgecilik”, *AHBV Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi* 1/1 2019; Viera Pawliková -Vilhanová, “Christian Missions in Africa and Their Role in the Transformation of African Societies”, *Asian and African Studies*, 16, 2007, 2, 249-260; Etim E. Okon, “Christian Missions and Colonial Rule in Africa: Objective and Contemporary Analysis”, *European Scientific Journal June 2014 edition vol.10, No.17 ISSN: 1857 – 7881*; Emma Wild-Wood, “Modern African Missionaries. A Reassessment of Their Impact in Uganda 1890s–1920s”, *Brill*, Volume 50: Issue 3-4, 270–288.
- 77 Örnek olarak bk. African Orphan Outreach (Kenya), East African Mission Orphanage (Kenya), Helping Children World Wide (Sierra Leone), Jesus Refuge Orphanage Mission South Africa (Güney Afrika), Missions for Orphans (Kenya), Open Heart Orphanage Ministry (Uganda), Orphans Africa (Tanzanya).
- 78 World Without Orphans, “Kenya Without Orphans”, https://worldwithoutorphans.org/movements/country-movements/people_organization/13958 (Erişim: 11 Ağustos 2023).
- 79 Özgür Kavak, “Liberya Müslümanları”, *İNSAMER*, 2014, 7-26.
- 80 Better Care Network, “Situational Analysis of Orphans and Children Made Vulnerable By Hiv/Aids in Liberia”, <https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/attachments/Situation%20Analysis%20of%20Orphans%20%26%20Children%20in%20Liberia.pdf> (Erişim: 11 Ağustos 2023).
- 81 Relief Web, “Liberia: Two out of three orphanages are illegal and will be closed, says govt”, <https://reliefweb.int/report/liberia/liberia-two-out-three-orphanages-are-illegal-and-will-be-closed-says-govt> (Erişim: 11 Ağustos 2023).
- 82 Better Care Network, “Uganda”, <https://bettercarenetwork.org/regions-countries/africa/eastern-africa/uganda#parental-survivorship> (Erişim: 11 Ağustos 2023).
- 83 Love Uganda Foundation, “Banning of Orphanages in Uganda”, <https://loveugandafoundation.org/banning-of-orphanages-in-uganda/> (Erişim: 11 Ağustos 2023).
- 84 Widows and Orphans Development Foundation, “The situation of orphans”, <https://www.wodf.org/orphans#:~:text=%2D%20In%20Tanzania%2C%20there%20are%20about,different%20parts%20of%20the%20country> (Erişim: 11 Ağustos 2023).
- 85 The Citizen, “Tanzania has over 24,000 children living in orphanages says PM”, <https://www.thecitizen.co.tz/tanzania/news/national/tanzania-has-over-24-000-children-living-in-orphanages-says-pm-2682754> (Erişim: 11 Ağustos 2023).
- 86 The World’s Children’s Prize, “How are Sierra Leone’s children?”, <https://worldschildrensprize.org/sierraleone> (Erişim: 11 Ekim 2023).
- 87 “Orphanages in Syria Are Operating at and over Capacity”, *The Syrian Observer*, https://syria-nobserver.com/features/46137/orphanages_syria_are_operating_and_over_capacity.html (Erişim: 8 Ağustos 2023).
- 88 Yetim Vakfı, “Suriye”, <https://yetimvakfi.org.tr/suriye-tr-7240.html#:~:text=Son%20verilere%20g%C3%B6re%20%C3%BClkede%20yakla%C5%9F%4%B1,undan%20fazlas%C4%B1%20yetim%20ve%20%C3%B6ks%C3%BCzd%C3%BCr> (Erişim: 8 Ağustos 2023).
- 89 Omusa, “Many Syrians are meeting Christ after having to flee their homeland due to war and conflict” <https://www.omusa.org/continents/syria/> (Erişim: 8 Ağustos 2023).
- 90 Salesian Missions, “Syria”, https://salesianmissions.org/salesian_country/syria/ (Erişim: 8 Ağustos 2023).
- 91 *Christian Aid*, “Partner with Local Missionaries in Syria”, <https://www.christianaid.org/syria/> (Erişim: 8 Ağustos 2023).
- 92 Detaylı bilgi için bk. The Refuge Initiative, <http://therefugeinitiative.org/home> (Erişim: 8 Ağustos 2023).

- 93 World Orphans, İraqi Kurdistan, <https://worldorphans.org/iraq-kurdistan/> (Erişim: 8 Ağustos 2023).
- 94 Kids Alive International, Lebanon, <https://www.kidsalive.org/our-work/lebanon/> (Erişim: 8 Ağustos 2023).
- 95 *Mission East*, “Lebanon and Syria”, (Erişim: 8 Ağustos 2023).
- 96 Heart of Lebanon, <https://heartforlebanon.org/vision-and-mission/> (Erişim: 8 Ağustos 2023).
- 97 Palestine Missionary Baptist Church of Jesus Christ, <https://pmbcjc.org/youth> (Erişim: 8 Ağustos 2023).
- 98 The Israel/Palestine Mission Network, <https://www.theipmn.org/> (Erişim: 8 Ağustos 2023).
- 99 Hajdari, “Tarihi Süreç İçerisinde Misyonerlik ve Misyonerlerin Yetim Faaliyetleri”, 36.
- 100 Bölgedeki 20’den fazla misyoner kuruluş ve faaliyetleri için bk. Turan Can, altayli.net, “Balkanlar’da Misyonerlik”, (Erişim: 9 Ağustos 2023).
- 101 Can, “Balkanlar’da Misyonerlik”.
- 102 İHH, “Balkanlarda Misyonerlik Kurumu”, (Erişim: 9 Ağustos 2023).
- 103 “İspanyol misyonerler Bosna’yı kuşattı”, *Türkiye Gazetesi*, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/ispanyol-misyonerler-bosnayı-kusatti-46739> (Erişim: 9 Ağustos 2023).
- 104 SOS Children Villages, <https://www.sos-childrensvillages.org/where-we-help/europe/albania/tirana> (Erişim: 9 Ağustos 2023).
- 105 Hajdari, “Tarihi Süreç İçerisinde Misyonerlik ve Misyonerlerin Yetim Faaliyetleri”, 38.
- 106 Marjola Rukaj, “Albania: orphans for life”, *Balcani Caucaso*, <https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/Albania/Albania-orphans-for-life-110519> (Erişim: 10 Eylül 2023).
- 107 İtir Rruğa, “Osmanlı İdaresinde Arnavutluk’ta Görülen Kripto (Gizli) Hristiyanlar zerine Genel Bir Değerlendirme”, *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 6/2 (Aralık 2020), 1242.
- 108 Rruğa, “Osmanlı İdaresinde Arnavutluk’ta Görülen Kripto (Gizli) Hristiyanlar zerine Genel Bir Değerlendirme”, 1260.
- 109 Can, “Balkanlar’da Misyonerlik”.
- 110 “İspanyol misyonerler Bosna’yı kuşattı”, *Türkiye Gazetesi*, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/ispanyol-misyonerler-bosnayı-kusatti-46739> (Erişim: 9 Ağustos 2023).
- 111 Mücahit Yaz, “Balkanlar’da Protestan Misyonerliği, (Amerikan Board rneği)”, *Hafıza Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/5 (2023), 29.
- 112 “Balkanlarda Misyonerlik Tehlikesi”, *Milli Gazete*, <https://www.milligazete.com.tr/haber/1195897/balkanlarda-misyonerlik-tehlikesi> (Erişim: 9 Ağustos 2023).
- 113 Can, “Balkanlar’da Misyonerlik”.
- 114 Hajdari, “Tarihi Süreç İçerisinde Misyonerlik ve Misyonerlerin Yetim Faaliyetleri”, 38.
- 115 “Yüzlerce misyoner kuruluşu Kuzey Makedonya’daki Müslümanları Hristiyanlaştırmaya yönelik çok çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Başta esmerler olmak üzere hemen bütün Türk, Arnavut ve diğer Müslüman etnik gruplar misyoner teşilatlarının hedefi halindedir.” Mehmet Dalkılıç, “Kuzey Makedonya Müslümanlarının Günümüzde En Yaygın Sorunları ve çözüm nerileri”, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9/1 (2019), 81.
- 116 Bulgaristan’daki misyonerlik faaliyetleri için bk. Can, “Balkanlar’da Misyonerlik”.
- 117 Günay & Ziyayi, “Afganistan’da Misyonerlik Faaliyetleri”, 89-99.
- 118 World Orphanage Foundation, “Feasibility Study Report on the Orphanage Centers”, <https://www.worldorphanage.org/afghanistan> (Erişim: 9 Ağustos 2023).
- 119 “Sisters of Mother Teresa in Kabul”, *Asian News*, <https://www.asianews.it/news-en/Sisters-of-Mother-Teresa-in-Kabul-6197.html> (Erişim: 9 Ağustos 2023).
- 120 Gnay & Ziyayi, “Afganistan’da Misyonerlik Faaliyetleri”, 88.
- 121 “Missionaries of Charity and 14 disabled children from Kabul arrive at Rome airport”, *Catholic News Agency*, <https://www.catholicnewsagency.com/news/248779/missionaries-of-charit>

y-and-14-disabled-children-from-afghanistan-arrive-at-rome-airport (Erişim: 9 Ağustos 2023).

122 “Prayers in Italy for abandoned Catholic mission in Afghanistan”, *UCA News*, <https://www.ucanews.com/news/prayers-in-italy-for-abandoned-catholic-mission-in-afghanistan/95478> (Erişim: 9 Ağustos 2023).

123 Save the Children, “Afghanistan”, https://www.savethechildren.net/what-we-do/emergencies/afghanistan?_gl=1*17jmyab*_ga*MTQ0MDY3MzQzMC4xNjkxNTAwNDA2*_ga_646SWQJ0V-B*MTY5MTYwMzY4OC40LjAuMTY5MTYwMzY4OC42MC4wLjA (Erişim: 9 Ağustos 2023).

124 World Without Orphans, “Bangladesh Without Orphans”, https://worldwithoutorphans.org/about/south-asia/country/people_organization/13955 (Erişim: 9 Ağustos 2023).

125 World Vision, “Annual Report 2022”, https://www.wvi.org/sites/default/files/2023-01/Annual%20Report%202022_2.pdf (Erişim: 9 Ağustos 2023).

126 Save the Children, “What We Do”, <https://bangladesh.savethechildren.net/what-we-do> (Erişim: 9 Ağustos 2023).

127 Nur Uddin, “Müslüman Beldelerinde Hristiyan Misyonerlik Faaliyetleri ve Oryantalizmden Faydalanma Bağlamında Bengal Bölgesi Örneği”, 113-117.

128 Save the Children, “The quality of care in childcare institutions in Indonesia”, <https://resource-centre.savethechildren.net/document/someone-matters-quality-care-childcare-institutions-indonesia/> (Erişim: 9 Ağustos 2023).

129 Hajdari, “Tarihi Süreç İçerisinde Misyonerlik ve Misyonerlerin Yetim Faaliyetleri”, 41.

130 Endonezya’da misyonerlik çalışmaları hakkında detaylı bilgi için bk. Mohammad Muafi Himmam, *Christian Mission in Post-Independence Indonesia*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2018).

131 Kozan, *Türkiye’de Misyonerlerin Hedef Kitleleri ve Faaliyetleri*, 111.

132 Sabri Hizmetli, “Orta Asya’da Misyonerlik Faaliyetleri ve Zararlı Dinî Akımlar”, *Orta Asya’da İslam*, ed. Muhammet Savaş Kafkasyalı, (Türkistan: Ahmet Yesevi Üniversitesi, 2012), 1493.

133 Bu kuruluşlardan bir kısmı için bk. Küçüköğlü, *Türk Dünyasında Misyonerlik Faaliyetleri-Dünü, Bugünü ve Yarını*, 220-224.

134 Küçüköğlü, *Türk Dünyasında Misyonerlik Faaliyetleri-Dünü, Bugünü ve Yarını*, 219.

135 Mustafa Erdem, “Misyonerlik ve Kırgızistan’da Misyoner Faaliyetler”, *Dini Araştırmalar*, 1/3 (1999), 32-33.

136 “Number of children in Kazakh orphanages decreases 40% in five years”, *The Astana Times*, <https://astanatimes.com/2018/07/number-of-children-in-kazakh-orphanages-decreases-40-in-five-years/#:~:text=Of%20Kazakhstan's%20five%20million%20children,percent%20are%20raised%20in%20orphanages> (Erişim: 11 Ağustos 2023).

137 Kabar, “There were 5.4 thousand orphans in Kyrgyzstan in 2021”, <http://en.kabar.kg/news/the-re-were-5.4-thousand-orphans-in-kyrgyzstan-in-2021/> (Erişim: 11 Ağustos 2023).

138 UNICEF, “Children in Kyrgyzstan”, <https://www.unicef.org/kyrgyzstan/children-kyrgyzstan> (Erişim: 11 Ağustos 2023).

139 *Kitâb-ı Mukaddes*, (Erişim: 31 Temmuz 2023), Korintliler 9:20.

140 *Kitâb-ı Mukaddes*, (Erişim: 31 Temmuz 2023), Matta 28:18-20.

141 *Kitâb-ı Mukaddes*, (Erişim: 31 Temmuz 2023), Markos 16:15-16.

142 Edward W. Said, *Şarkiyatçılık Batı’nın Şark Anlayışları*, çev. Berna Yıldırım (İstanbul: Metis Yayınları, 2017), 12.

143 Abdurrahman Küçük, “Misyonerlik ve Türkiye”, *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 49.

144 Serdar Ay, *Misyonerlik ve Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, (Niğde: Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 71.

145 Kenya Kurucu Devlet Başkanı Jomo Kenyatta (ö. 1978).

146 UNICEF, “Children in Kyrgyzstan”, <https://www.unicef.org/kyrgyzstan/children-kyrgyzstan> (Erişim: 11 Ağustos 2023).